

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 16

1935

UPPSALA 1935

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1935

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

35452

FRÖDINGSSTUDIER.

AV

HENRY OLSSON.

1. INLEDNING.

Det har alltmer blivit en tendens att söka flytta Frödings tidiga diktning så långt tillbaka i pojkkåren som möjligt. Detta dock med orätt. Hellberg har redan åberopat systrarnas vittnesbörd att han dem veterligt icke skrev vers under barndomstiden¹ och att de funno det mycket löjligt när han senare under skoltiden i Karlstad blev invald i det vittra sällskapet Brage. I några självbiografiska anteckningar från 1903 — ett förut oanvänt aktstycke som stått till mitt förfogande² — säger han också uttryckligen: »Min första dikt skref jag som 15-åring om en flicka — den var pueril och af en viss simpelt sinlig anstrykning — dock snarare emedan denna ton syntes mig karlaktig än emedan denna ton var uttryck för egen uppfattning?» Hellberg anför även på grundval av en skolkamrats meddelande en liten dikt som Fröding under Kristinehamns-tiden skrivit om en något hjulbent flicka i staden som bl. a. innehållit följande strof: »Anna Helena / med de konstiga bena, / Gustaf Frödings fästemo, / går på körgål'n och plockar frö.» Förmodligen är detta skaldeförsök med sin lilla ansats till komisk figurteckning identiskt med den omnämnda dikten från 15-årsåldern. Fröding

¹ *Frödingsminnen*, Sthlm 1925, s. 91 f. I *Svenska Dagbladet* 13 dec. 1925 meddelas visserligen ett poem *En sköldmö. Hälsning till våra läsarinor* som enligt uppgift författats av Fröding vid »tio eller elva år». Men man ville nog helst se manuskriptet innan man yttrar sig vare sig om kronologien eller autenticiteten av denna dikt.

² Detta utgöres av Frödings egna randanmärkningar till R. G:SON BERGS Verdandiskrift *Gustaf Frödings skaldskap*, Sthlm 1902, och tillhör — liksom alla i fortsättningen åberopade dokument varom ej annat nämnes — skaldens skriftliga kvarlåtenskap som i vissa begärda fall ställts till mitt förfogande.

slutade sin skolgång i Kristinehamn med vårterminen 1875, alltså strax innan han fyllde 15 år.

I ungefär samma stil ha förmodligen också de små poetiska ansatserna under Frödings *gymnasisttid* fortgått. Troligen från denna tid härrör en dikt *Återkomsten* — »O, sköna Brackstad, var helsad åter!» — satiriserande Karlstadslärarna och »brackförnämlighets dumma tråk». Jag skulle vilja betrakta den som typisk. Om någon gryende diktarambition funnits hos honom denna tid, har den i varje fall endast yttrat sig i någon enstaka dikt. Hans första genombrott torde i stället kunna förläggas till tiden omkring 1882—83, vid 22—23-årsåldern.

Mot denna uppfattning av Frödings utveckling strider icke systemen Cecilias meddelande att han och modern skrevo vers »till och mot varandra, i ett slags satirisk tävlan och som en sorts skämtfull uppfostran» (*S. S. I*, 1917, s. VII). Ty den gängse åsikten att dessa försök tillhört pojkdåden är säkerligen oriktig. Enligt vad jag uttrönt¹ ha de tidigast förekommit under bådas vistelse på Slorudsborg som inköptes av Gustafs syster Mathilda hösten 1881. Med full säkerhet kan man visserligen icke yttra sig om detta verskrig, men förmodligen genljuder det i ett av modern utskrivet manuskript där tvenne skribenter utbyta meningar och replikera varandra, den ene sannolikt skalden. Dennes inlägg — en stridssignal mot konvensans och hyckleri, en appell för den starke, friborne mannens oinskränkta rätt — förfäktar samma ståndpunkt som det bekanta versbrevet till Hellberg 1884: hans reformintresse har från första stund legat på sexualsedlighetens område. Man tävlade vidare t. ex. över ämnet romantik och realism, och helt naturligt blev därvid modern romantikens, den unge studenten åter realismens riddare, tills den senare kapitulerade och erkände att romantiken hade sitt säkraste fäste i hans eget bröst och det hela slutade i en halvt skämtsam, halvt sentimental operaduet. Man erinrar sig hans senare uttalande till systemen Cecilia 12 april 1889, ett lösensord för hela hans utveckling: »Själv är jag ett olyckligt konglomerat av romantiska anlag och naturalistisk övertygelse, och jag vet icke om en dylik halvmänniska duger till vare sig romantisk poet eller naturalistisk skildrare.»

¹ Jag begagnar här tillfället att tacka för det utomordentliga tillmötesgående som visats mig av fröken Hedda Fröding, redaktör Mauritz Hellberg, fru Siri Fröding-Torgny, fröken Gunborg Forssell och flera andra personer som tillhandahållit mig manuskript av eller uppgifter om Fröding.

Fröding har alltså redan vid 80-talets början känt sig som en »gränsmänniska», och hans beläsenhet och litterära intressen ha från början stått i den dubbla inställningens tecken. De romantiska anlagen ha givetvis utgjort bottenkiktet. Enligt Hellberg hade han redan som helt liten fördjupat sig i sagodiktningen, såväl den nordiska (möjligen Afzelius' samling) som den orientaliska (*Tusen och en natt*). Tidigt hade han också blivit förtrogen med *Frithiofs saga* och Fredrek på Ransätts Värmlandsbilder samt med Stagnelius, Wallin, Vitalis och C. F. Dahlgren vilka han studerade i den av Ph. J. Meyer 1853—54 utgivna *Svenska klassikerna*. I de omnämnda självbiografiska notiserna yttrar han vidare i opposition mot vissa meddelade uppgifter att han av Stiernhielm och Lucidor läst »rätt litet», att han ej varit särskilt intim med Almquist, »ehuru jag torde läst Törnrosens bok som gymnasist», och att hemmets boksamling icke varit »särdeles rik», uppgifter som ju alltid ha sitt intresse.

I själva verket framgår det av många uttalanden att husegarna varit Tegnér och Stagnelius och alldeles särskilt den förstnämnde. Man vet ju genom Hellberg att barnen Frödings första litterära umgänge utgjorts av *Frithiofs saga*, med vars personer de nästan bokstavligen blevo bekanta i vaggan, och likaså att Gustaf under en resa till Ronneby i 12—13-årsåldern¹ inköpte *Axel* och *Svea* och till stor del lärde sig dem utantill. Det skänkte honom en kongenialitet med »de gudingivne sångarne» som han själv alltid bekände och som kom hans egen mera idealiserande kärleksuppfattning att fullständigt genomsyras av deras platoniserande romantik. »Jag är kär igen. Stycken ur *Axel* och *Fritjof* och *Stagnelius* dyka upp och klinga ljuvligt i min själs öron», skriver han exempelvis 1886 (jfr nedan s. 220 n.). I grunden har denna ursprungliga litterära upplevelse präglat hela hans hithörande lyrik, salighetsepisoden i *Balen* ej mindre än *Det borde varit stjärnor* och de romantiska partierna i *Flickan i ögat*. Man har stämningen i *Stagnelius' Valsen* där dansmusikens rytmer föra skalden och hans brud fram till den heliga gudatronen: »Evig fest i himlens salar är. / Öfverengeln skall oss viga der, / Alla helgons och Serafers här / Sjunga vår bröllopsång». Man har den vidare naturligtvis i

¹ På denna sejour syftar *Lycksalighetens ö* vars lovsång till »kärlek, jords och himmels under» ju inspirerats av *Axel*. En plats med namnet *Lycksalighetens ö* finns verkligen i Ronneby. Om dikten i övrigt se EK, *Frödings Balen i Festskrift tillägnad W. Söderhjelm*, Hfors & Sthlm 1919, s. 110 f.

Axel men också i *Frithiofs lycka*: »Med stjernor skulle jag bekransa / din panna, dina lockars glöd; / i Vingolfs sal jag skulle dansa / min bleka lilja rosenröd; / till dess jag dig ur dansen droge / till kärlekens, till fridens tjäll, / der silfverskäggit Brage sloge / din brudsång ny för hvarje qväll».

Samma Tegnériska idealism möter man som bekant också i den samtida stora värmlänningens debutverk, *Gösta Berlings saga*, och i *Balens* teckning av fru Ugglan och Elsa Örn och hela den provinssiella festen¹ skönjer man nog även likheten med de manhaftiga och sköna kvinnorna och den översvinneliga dansglädjen i Selma Lagerlöfs ungdomsverk. I Frödings egen recension har man hans synpunkt på dess hjälte: »I sin famn håller han en grevinna eller en fröken av Värmlands ädlaste släkter. Stjärnor och månljus kasta sitt trolska sken över de unga och ge deras anleten ett skimmer av sagolik skönhet». Med vilken sympati han hälsade verket visas ju genomgående av denna anmälan, låt vara att han i sitt senare hyperkritiska stadium talade om en smula uppskruvad entusiasm: »i själfva verket tror jag knappt att boken tilltalade mig annat än episodvis». I sina närmast följande kåserier attraperar han också flera gånger Selma Lagerlöfs stil. Jag nämner särskilt den intressanta krönikan *Hybelejens kvarn för sista gången* 30 jan. 1892 där han betecknande nog återoppar sin landsmaninnas auktoritet just i ett försvar för glädjens och skönhetens makter: »O, I stränge predikare till höger och vänster, tillstädjen oss litet lustighet och skönhetglädje, på det vi icke må döden dö!» I själfva verket utgjorde *Gösta Berlings saga* ett förverkligande av hans eget program från *Om humor* med dess apoteoserande av Bellmans figurvärld, dess upphöjande av den fria skönhetsdriften och den försonande humorn på sanningssträvandets och indignationens bekostnad. Må vara att det är mera realism över »Skalden Wennerbom» än över Gösta Berling, det är dock samma Bellmanska humor som förgyller deras elände. Exemplet torde vara upplysande för diktarnas både likheter och olikheter. Han tilltalades av skaldinnans moraliska ädelmod i människoteckningen, men han reagerade en smula mot 'överdrifterna: »Ej vandrar den utstötte och förnedrade som fattighjonn socknen omkring. Efter den svarte Don Juan, Ekebys stoltaste gångare, åker Gösta Berling» etc. När Fröding själv

¹ Det kan anmärkas att adelsnamnen Ugglan och Örn i *Balen* av Fröding tydligen medvetet upptagits för den värmländska lokalfärgens skull.

skildrade samma folkliga motiv, den för dryckenskap avsatte prästen, skulle han däremot teckna honom som den utstötte och förnedrade. Möjligen har det varit just Gösta Berling som lett hans tankar till släktingen Branzell¹, modellen för hans egen *Prästen Bodenius*.

Ur humorns synpunkt såg Fröding också sin föregångare Fredrek på Ransätt om vilken han säger att efter Bellman »ingen i visans form givit en så verklighetsenlig och levande skildring av de lägre klassernas liv». Fröding var dock alltför medveten om Dahlgrens hemmahörighet i »Värmlands överklass» för att icke lägga märke till »herrgårdssynpunkten» i hans uppfattning av folklivet; själv säger han sig också från början ha avnjutit hans visor »med den värmländske herrgårdspojkens välbehag över den breda härmningen av det bondska». Så småningom skulle ju detta bli ett aktuellt problem i Frödings egen diktning. Hans egna Värmlandsbilder äro givetvis djupare och sannare än Dahlgrens, som ju närmast kunna jämföras med släktingen Uno Troilis lustigt improviserade teckningar av bondgubbar och samtida bruks- och herrgårdsliv, men med den större psykologiska finessen har också följt mera av hans egen personlighet och subjektiva åskådning.

Det äkthetsproblem i folklivsskildringen som här berörts blir hos Fröding brännande då han så småningom gripes av ett socialt patos. Hans inställning erinrar här om Snoilsky som också kände herrgårdssynpunkten, den bristande personliga beröringen som en begränsning. Att denne diktare spelat en roll för Frödings egen poesi är ju uppenbart och har också av honom själv påpekats. Några icke observerade överensstämmelser äro emellertid av vikt för bildens fullständigande. Sonetten *Livsglädjen* eller *Gladjen*, som den tidigast hette, har av Fröding själv betecknats som »ett barnligt efterklangsstycke». Förebilden har varit Snoilskys sonett *Kometvinet* med dess skildring av en mycket närbesläktad upplevelse, meteorlik, esoteriskt underfull och förbehållen frihetens och segerns heroer på samma sätt som Frödings livsglädje. Jag nämner vidare dikten *Fredrek på Ransätt* med dess hyllning av det avskilda, det tvångsfritt melodiosa och doftiga, det evigt förblivande i före-

¹ Branzell var som bekant morbror till skaldens fader, och modern har i en dikt skildrat hur gripen hon vid ett släktingens besök på Slorudsborg blev av hans slående likhet med hennes nyss avlidne make. Fröding lär alltid haft en viss förkärlek för honom, någon roll för Gösta Berling skall han ju däremot icke ha spelat.

gångarens sång, ett stycke som i båda sina versioner¹ synes mig röja en influens av *Folkets sångmö*. Det förefaller mig slutligen som om *Skogsvånen* med sin skildring av ett hemlighetsfullt lockande och vikande skogsväsen skulle stå i något samband med Snoilskys *I Rättvik*, detta så mycket mer som den ursprungliga, senare starkt omarbetade versionen tydligen hört till skaldens tidigaste provinsiella stycken och Snoilsky mycket väl kan ha varit av betydelse för denna första värmländska diktning. —

Den andra hälften av Frödings litterära intressesfär var ägnad de mera realistiska eller radikala författarna. Som jag erfarit hade han redan som gymnasist eller nybliven student inköpt Strandbergs Byronöversättning, och till de tidiga bekantskaperna hörde förmodligen även Heine.² Däremot icke som vanligen påstås Burns och Shelley vilka han enligt sina egna meddelanden lärde känna först under Görliittiden, den senare f. ö. »högst obetydligt». Strindbergs mot slutet av 1883 utgivna *Dikter* synes han genast ha kommit över, och den där ingående cykeln *Landsflykt* efterbildar han redan i ett versbrev till systemen Mathilda 11 maj 1884. Man kan följa stilens vidare utveckling över versbrevet till Hellberg fram till *Flickan i ögat*³, där hans diktning gör sin tydligaste pendling åt naturalismen liksom i pendangdikten *Bålen* åt romantiken. Att Fröding senare även haft Strindbergs prosadiktning till mönster framgår av kåserierna *Ur en tidningsmans anteckningar* nov.—dec. 1891, skildrande Uppsalalivet och den vördnadsvärde prästkandidaten Polycarpus. Det är typskildringen i *Från Fjärdingen och Svartbäcken* man här stöter på, och detta är icke alldeles någon tillfällighet: Fröding har där och i *Tjänstekvinnans son* igenkänt sina egna problem, gränsmänniskans problem. De båda diktarnas utveckling kom senare ju att förete vissa likhetsdrag — de inledde

¹ Den tidigare versionen i Mörnersamlingen som jag varit i tillfälle att genomgå. Se R. G:SON BERGS redogörelse i *Samfundet Örebro Stads- och länsbiblioteks vänner. Meddelande n:o III*, Örebro 1931, s. 34. Jfr denna versions »ä då ju sôm spår» med Snoilskys »Men jag spår att snart». I samma samling återfirnes även den äldre avfattningen av *Lövglädjen*.

² Att han som hävdats av N. SVANBERG (*Fröding och Heine, Nysv. studier* 1921) och G. KRUMM (*Gustaf Frödings Verbindungen mit der deutschen Literatur*, Greifswald 1934) redan under skoltiden (1877—79) skulle känt till Heine betvivlas dock av HELLBERG (*K. T.* 11 maj 1935). Ett uttalande som det om Narkissos vid toddyglaset i brev 1 mars 1881 kan också lika gärna återgå på C. F. DAHLGRENs dikt *Bålen* (anf. uppl. s. 149). Att han i ungdomen kunnat falla in i denne författares uttryckssätt visas t. ex. av brevet i *S. S.* XV, s. 9 f.

³ En annan sida av stilen i *Landsflykt* har inspirerat *Ett gammalt förmak.*

också en delvis mycket intim korrespondens — och Strindberg har i *Legender* givit en tämligen obeaktad skildring av den stora krisen i Frödings liv.

Ibsen, Drachmann och Herman Bang hörde också till Frödings tidiga 80-talsbekantskaper. *Gengangere* berörde honom så djupt att han en tid icke kunde sova om nätterna enligt vad han yttrat till systemen Hedda. »Skranten samvittighet» blir senare ett av hans älsklingsuttryck om sig själv, och han hade klart för sig att även Ibsen led av Osvalds onda, »den sjukdom som heter lögn och den lögn som predikar att livsglädje är synd» (*S. S. XIV*, s. 369 f.). Hela Frödings så ofta återkommande spekulation över livsglädjen återgår ytterst på *Gengangere*. En Ibsendikt som också gjorde ett starkt intryck på honom är *Ballonbrev til en svensk dame* dec. 1870 med dess världshistoriska vyer och lustigt förnäma självkaraktistik som han flera gånger citerar: »han som ej ville 'stænkes ned af sværmen' och som 'dikter fornemt på velin'». Att Bangs *Haabløse Slægter* och särskilt den undergångsmärkte huvudpersonen William Hög med sin ärftliga belastning och sin ohjälpliga slapphet starkt vädjat till honom är också oförtydligt.¹ »Den skräckstämning av sammanstörtande och flykt och ruin som går igenom nästan allt vad han skrivit — som Hjalmar Söderberg en gång sagt om Bang — saknade ju icke motsvarighet hos Fröding. Denne kom själv långa tider att räkna sig till de hopplösa; nihilism, pessimism och dekadans ha varit djupt förtrogna stämningar för honom. Från en synpunkt kan hans mognad som diktare, hans genombrott sägas bestå däri att han vinner en självständig position både i förhållande till naturalism och romantik jämte deras utlöpare i fin-de-siècles tidsströmningar. Heidenstam och Goethe ha varit honom behjälpliga i denna orientering, givit honom kraft att sammansmälta de splittrade tendenserna, skänkt honom en plattform att stå på och därmed den självtillit han behövde.

Med denna överblick över Frödings tidigare intressen och beläsenhet har jag endast velat framhäva några mera opåaktade drag och därmed ge en nödig bakgrund till de enskilda diktanalyser som i fortsättningen följa. För att klargöra hans uppträdande i vissa situationer torde emellertid även några hastiga psykologiska kon-turer böra förutskickas. Fröding var ju som Landquist sagt en

¹ Enligt Hellberg torde han ha studerat *Haabløse Slægter* läsåret 1882—83.

»tillvarons utlänning».¹ På vilket sätt detta yttrade sig i hans umgänge med medmänniskorna skulle kunna exemplifieras genom tvenne dokument, ett brev- och ett diktuttalande. Efter en längre tids leda vid yttervärlden och misslyckade försök att finna sig till rätta med andra jordevarelser ger han i brev till systemen Cecilia aug. 1894 följande analys av sitt främlingsskap: »Vi äro av olika ras och förstå varandra icke. Jag har ibland trott, att det varit skillnad i begåvningen — ibland att jag själv är överlägsen, ibland att det är de, men det är icke så, utan det är en väsensolikhet, som icke har med överlägsenhet eller underlägsenhet att göra. Jag är ifrån månen eller Jupiter och har av misstag kommit hit, där jag betraktas som bortbyting och känner mig vara en sådan.» I diktens form åter tolkas hans livsinställning i det lilla stycket *Dåligt orienterad*, ingående i Mörnersamlingen:

Mig tycks att vår jord är en främmande strand,
dit jag vräktes af nyckfulla vågor i land
— hvar jag kom från har gått mig ur minnet.
Och nu vandrar jag tafatt och häpen omkring
bland okända folk och förstår ingenting
mer än ytan och skenet och skinnet.

Det är samma stämning som Obstfelder på sitt suggestiva sätt uttryckt i poemet *Jeg ser* 1893 med raderna: »Jeg er vist kommet paa en feil klode! / Her er saa underligt . . .».

Vad som icke minst plågade Fröding i samvaron med andra människor var bristen på aktiv indignation och den därmed sammanhängande oförmågan att bita ifrån sig och hålla folk på avstånd, den »beskedlighet» varom han i *Karlstadstidningen* 16 sept. 1893 skrivit en djupt känd krönika. Han analyserar den själv som en blandning av feghet och finkänslighet, en rädsla att få ännu värre smutskaskader över sig förenad med skyggheten att såra. Ännu mera gripande bekänner han sitt nervöst osäkra sätt att reagera i ett icke publicerat utkast *En enstörings manuskript*, troligen från mitten av 90-talet, där han som språkrör använder en gammal misantropisk officer, en bekant från sanatorietiden. Här har all tassande beskedlighet fått stryka på foten och slagit över i sin motsats, en ohejdad hänsynslöshet. Med uttryck som erinra om *I Daphne* ropar han ut sin leda vid ansvarets ändlösa kval och

¹ *Gustaf Fröding. Hans levnad och verk*, 2:dra uppl., Sthlm 1927.

ångerns pina och förnedring: »Jag ville jag vore ett vilddjur i skogen — en tiger, som kände sin kraft, men aldrig hade känslan af att missbruka den — som i all sin ursprungliga hetta kände lidelsen och njutningslusten sjuda i ådrorna utan att känna den obehagliga själfbeherrskningskampen». Och det är en slutmarterads frigjordhet över denna på ett sätt så äkta Frödingska bikt: »Det förefaller mig som hela lifvet och menskorna och jag själf trampat i smutsen det finaste och bästa i mitt väsen — jag är skändad och besudlad och spottad i ansiktet — därför behöfver jag inte ta någon hänsyn, vi äro kvitt lifvet och menskorna och jag». Det labila själfmedvetande varom dessa frampressade satser så intensivt vittna måste man givetvis räkna med även vid tolkningen av hans dikter.

2. CLAVERHOUSE.

I den litterära översikt jag ovan lämnat har jag ännu icke vidrört den författare som inspirerat Frödings tvenne första alster av större mognad, *Claverhouse* och *Abbotsford* — Walter Scott. Trots hans modernare litterära skolning var det nämligen icke någon av de nya realisterna utan den store skotske diktaren som utlöste hans första betydande inspiration. Det är en fingervisning om hans väsens egenart, om romantiken i hans egen själ som avslöjats redan genom verstävlingen med modern men också om hans intresse för en poesi i sak. Ty i grunden företrädde ju Walter Scott samma förening av realism och festlig romantik som Fröding skulle göra till sin, låt vara att de anförda dikterna ännu så länge ligga på romantikens linje — *Abbotsford* är sålunda en hyllning till Scotttdiktens ädla och dristiga anda, en sång »om trotsighet, om svek och blod, / om ädelhet och hjältemod, / om präktig fest och muntra jakter, / om mörka dåd i vilda trakter».

Till Frödings favoritläsning under barndomsåren har — jämte Coopers indianböcker — tydligen hört både Starbäcks, Ingemanns och Scotts historiska romaner. I *Rektorsbesöket* får man sålunda veta att han vid detta remarkabla tillfälle i sitt gymnasistliv just hade börjat andra delen av *Erik Menveds barndom*, och i *Lundineborgs fall* omtalar han sig själf som en 12-årig beundrare av Starbäck och Ingemann och »all hemsk romantik». I själva verket hade den berömde skotten tilldragit sig hela den Frödingska fa-

miljens utomordentliga intresse, och skalden hade genom dessa tidiga strövtåg förvärvat sig en ingående förtrogenhet med historiska händelser och personligheter vilken gav honom ett starkt övertag över Karlstadskamraterna. Redan i gymnasiet uppfattade han också avståndet mellan mästaren och en efterföljare som Inge-mann. Den smak för Walter Scott han sålunda tillägnat sig bi-behöll han sedermera. Betecknande för läget är att Frey Svenson kunnat konstatera att den historiska romanen var den enda som fångslat honom¹, och hela hans historiska pastischdiktning har här givetvis sin rot.

Angående de närmare omständigheterna vid denna läsning kunna ett par okända fakta av värde meddelas. I föräldrahem-mets bibliotek ingingo nämligen Scotts samlade romaner i svensk översättning, medan däremot verseperna saknades och skalden själv lär ha inköpt *Den siste bardens sång*, förmodligen i den 1872 ut-givna upplagan. Det finns emellertid ett indicium för att han även vid en senare tidpunkt och mera systematiskt kan ha upp-friskat sina minnen. I kåseriet *Mitt lantmansliv*, som handlar om hans vistelse på Slorudsborg 1883—85, berättar han sålunda hur han där sökte fördriva tiden med att läsa »om och om igen alla romaner, som syster min hade» (jfr brev till Hellberg 5 mars 1884). Att denna lektyr även bör ha innefattat Scott framgår därav att — enligt vad fröken Hedda Fröding meddelat mig — föräldrahem-mets bestånd av dennes och Coopers romaner efter faderns död kom-it till Slorudsborg. Denna faktor bör tydligen tas med i beräk-ningen även vid en kronologisering av de båda dikterna *Claver-house* och *Abbotsford*. Enligt den gängse av Cecilia Fröding lämnade uppgiften skulle dessa visserligen vara »de äldsta dikter av Fröding, som veterligen bevarats» och förskriva sig från »skaldens sista skoltid (eller möjligen första studentår), 1879—1880» (*S. S. I*, s. 173). Men denna vedertagna datering är uppenbart felaktig. Man kan dra slutsatsen redan därav att de båda styckena förutsätta en mognad som Fröding på ett så tidigt stadium icke kan ha uppnått, och i sina nämnda autobiografiska notiser har han till yttermera visso själv daterat dem till åren »1883—85(?)», alltså åtskilligt senare.

Med denna senare datering till Slorudsborgstiden får man också förklaringen till vissa egenheter i dikternas struktur. Att *Claver-*

¹ *Gustaf Frödings diktning. Bidrag till dess psykologi*, Sthlm 1916, s. 41.

house är byggd på reminiscenser från *Soldatgossen*, *Abbotsford* åter på *Axel* och *Vid Svenska akademins femtioåra minneshögtid* har redan påpekats av Zaida Rohman¹. Man har även diskuterat hur dessa inflytanden från Runeberg och Tegnér skulle kunna förenas med beroendet av Scott. Nu förhöll det sig så att till det muntra vardagslivet på Slorudsborg även hörde enklare musikaliska och dramatiska framföranden, och som ett bidrag till det gemensamma nöjet tjänade också dessa dikter som enligt vad fröken Hedda Fröding meddelat mig brukade sjungas av systemen Mathilda. *Claverhouse* utfördes därvid till *Soldatgossens* melodi, *Abbotsford* åter till en faders tonsättning av *Axels* sentimentala slutparti »Der stod ett slott i lunder gröna, / det slottet hörde till den sköna» etc. Det var alltså delvis för att roa systemen-värdinnan dikterna kommo till, men episoden har också ett allmännare intresse då den i ett gripbart moment visar det musikaliskas betydelse för hans diktning. Det kan tilläggas att *Claverhouse* från början haft en annan rytm och att dikten omarbetats för bättre överensstämmelse med den anförda melodien.

Med barndomsintresset för Walter Scott förefinnes alltså från början ett historieromantiserande inslag i Frödings orientering. För att förklara Scotts förblivande grepp om hans själ räcka emellertid knappast dessa ursprungliga sympatier, man måste också ta hänsyn till en viss inre förvantskap i bådas inställning till hembygden, en rent personlig förbindelse. Scott säg ju sin hembygd i det gångnas förklarade ljus, erkände de många fördomarna hos den tid som varit men fann dess människor originellare och intressantare och älskade dess seder och språk. Men även för Fröding var idealet att känna sig »hemtrevligt gammaldags värmländsk». I själva verket tyckte sig även Fröding tillhöra en kultur som han visste vara dömd till undergång, den värmländska herrgårdskulturen. Och i själva verket skulle även han bli en »minnets» sångare, en diktare »om det gamla, som gått, medan tiden led, om det gamla i Alsterns dal». Det var icke endast Selma Lagerlöf som i sin dikt återgav den gamla goda tiden, Liljebjörnarnas tid, det var — trots satiren i dikten med samma namn — också Fröding. I den hasarderade studien *Om härstamning* är det så till vida icke helt förfluet då han yttrar att »det skotska

¹ *Studier i Frödings ungdomsdiktning*, Nysv. studier 1926, s. 42 ff.

lantjunkarliv, som skildras av Sir Walter Scott har säkert litet släktttycke med det värmländska, som skildras av Lilliebjörnarne, far och son». Och i studien över Fredrek på Ransätt avger han sin egen syndabekännelse då han talar om den traditionella folk-livsskildringens fel att teckna det försvunna bondlivet på Dahlgrens tid snarare än det faktiskt existerande. I förordet till andra samlingen av *Rügglar å paschaser* säger han sig också vilja nedlägga pennan då »d'ä mäst bar ôm fôr i vala ja kan skriv, å dä blir int likt, sôm dä ä nu för tia». Om sina Värmlandsbilders karaktär att teckna en kultur och ett samhälle i upplösning var han — som jag också inledningsvis påpekat — fullt medveten.

Jag har här begagnat tillfället att fixera ett motiv i Frödings diktning som senare kommer att bli ett av hans mest genomgående och egenartade. Att det så småningom erhöi en elegisk utformning, gestaltade sig närmast som ett undergångskomplex, berodde emellertid på personliga faktorer. En av dessa var att barndomshemmet och släktgårdarna gingo ur familjens ägo, en annan är av mera komplicerad natur. Under de första åren av 1860-talet hade nämligen familjen en lugn och harmonisk tid på Byn, tills faderns sjukdom gjorde ett hastigt slut på lyckan och modern därmed kom att uppgå i en sorts kult av det förlorade paradiset. Denna moderns ständiga återlängtan kom som Hellberg påpekat att i hög grad intensifiera minnet av det gångna, och det är härom *Strövtåg i hembygden* handlar. »Min sinnesstämning, hvilken alltid är i nedan, när jag vistas här», skriver han redan 11 maj 1884 till systern Mathilda från det då av engelsmän styrda Alster.¹ Ser man efter, skall man finna att så gott som alla hans Alsterdikter äro präglade av smärta och vemod; de ljusare Värmlandsbilderna äro västvärmländska.

Att det verkligen funnits ett ursprungligt samband mellan denna Frödings speciella hembygdskänsla och Walter Scotts diktning kan man också direkt belägga tack vare ett av hans sista poem. Det är den i *Reconvalescentia* ingående *Den kufvade klanen*, sången om de sista Stuarttrogna som dömts att träda i tjänst hos Hannover: »vi äro de sista af klanen, / vi äro för alltid förskjutna / från hembygdens älskade mark!» Jag citerar det vemodiga sjunde stycket som liksom framställer hela industrialiseringen av barndomsparadiset och själva de engelska nya herrarna på Alster:

¹ *Värmland. Värml. hembygdsförbunds årsbok* I, Karlstad 1922, s. 17 ff.

Men landet, som förr i det forna
 den bortsprängda klanen bebodde,
 med ängarne, skogarne, kärren,
 och insjön, där flickorna rodde
 att mjölka de betande korna
 till föda åt lekande barn,
 hyrts ut af den främmande herren
 från London som jaktmark åt klubben,
 vid insjön fabrikerna torna
 sig skyhögt, af skogen är stubben
 det enda, som finns af det forna,
 och borgen, där höfdingen bodde,
 gjorts om till en papperskvarn.

Det är elegien över den pittoreska folkliga kultur som försvunnit och som Fröding besjungit i sina Värmlandsbilder på samma sätt som Scott i sina historiska romaner apoteoserade det primitiva höglandslivet.¹ I ett nedan (s. 240) citerat brev talar skalden f. ö. själf om sina Värmlandsbilders »längtan efter det förgångna». —

Analysen av *Claverhouse* kunde därmed strängt taget vara slutförd, men jag vill likväl påpeka att vid sidan av detta *pittoreska* Scottmotiv hos Fröding även finns ett *moraliskt* sådant, tydligast utformat i dikten *Vapenvila* 1886 som enligt vad Segerström framhållit² ansluter till *Den siste bardens sång*. Det är kan man säga det pacifistiska komplementet till *Claverhouse*. Medan denna dikt handlar om blod och hat, skildrar *Vapenvila* hur hatet slocknar och fienderna vämjas vid blodet. Krigaren lär sig i motståndaren se en like som tror och förtvivlar, lider och längtar som han själf, och därmed blir hans inställning en annan:

Han stred för sin plikt och sin ära,
 för hem och för folk och för stat,
 men aldrig han mer ville nära
 sitt forna förtvivalde hat.

¹ Värmlandsbildernas beroende av Scott hade Fröding själf mycket klart för sig. Om *Landsvägsman* skrev han sålunda i anmärkningarna 1903: »Walter-Scott-romantik snarare än Värmlandsliv från min barndom?», för *Blixten* och vissa uttryck i *Det var dans bort i vägen* ifrågasatte han »Meg-Merrillies-romantik från W. Scott», och om namnet Ichabod i *I Bönhuset* säger han i de förut anförda autobiografiska anteckningarna, bekräftande en av Berg uttalad formodan: »en reminiscens från Scotts presbyterianskildringar (Davy Deans)». Scott har för Frödings del givetvis även berett marken för Burns.

² *Frödings beroende av Walter Scott, Moderna språk* 1928, s. 159 ff.

Han led av det tvingande öde,
 som styrde hans mördarefärd,
 och sörjde de blodige döde,
 som dignade ned för hans svärd.

Innehållet i denna dikt återgår på vissa speciella drag hos Scott som kunna förtjäna en smula kommentar. Vad Fröding fäst sig vid har tydligen varit det äventyrliga och romantiska över de skotsk-engelska gränskrigen som på tämligen irrationella grunder kunde flamma upp till vildsinta drabbningar för att lika omotiverat återgå till fredlig samvaro igen. Så framstår i varje fall saken i Scotts opassionerade och rent objektiva skildringssätt som såg det värdefulla även hos brottslingen. Högkyrkliga och puritaner, jakobiter och hannoveraner, hjältar och skälmar, allesammans inneslutas de i Scotts mänskligt förstående och försonande humor. Det har efter allt att döma blivit en grundupplevelse för den svenske skalden, man kunde säga en första impuls till hans senare Grafilosofi.

När Fröding skrev *Vapenvila* har han tydligen haft i tankarna sina egna fejder i *Karlstadstidningen*, ehuru motivet dragit med sig Scottdiktens hela krigsstämning. Den bristande kongruensen har han också själv observerat. I sina autobiografiska notiser kallar han sålunda stycket »väl något för mycket patetiskt för det åsyftade, hvilket knappast var mer än inrikespolitiska fejder, hvilka ju vid den tiden voro särdeles oblodiga». Frödings egen oblodiga natur gjorde emellertid att han kom att se både patetiska och mindre patetiska strider från samma opartiska ståndpunkt, med andra ord uppfattade dem i Scottdiktens försonande ljus. Särskilt kan detta bestyrkas i fråga om den svensk-norska konflikten med dess likartade karaktär av grannfolkstvist. I en artikel *Från Norge* 1 okt. 1892 jämför han sålunda de onödigt hätska stridigheterna mellan de båda folken med en scen hos Scott där två fientliga höglandsklaners spelmän tävlade i säckpipblåsning och med uppspända kinder och arga blickar sökte överträffa varann i infernaliska oljud, en naiv och roande tillställning som han med förtjusning beskriver. Den lustiga skildringen är mycket typisk för den politiskt oengagerade Fröding: samtidens fejder kommo för honom gärna att te sig som naiva och roande tillställningar. »Jag känner igen mycket av min barndoms känslor, när jag läser de påtrotiska utfallen i

norska och svenska tidningar», skriver han i *Lundineborgs fall* med dess skildring av barndomstidens förskräckliga snöbollskrig. Förmodligen är det samma känsla som dikterat hans kritik av *Karolinerna* såsom alltför litet krigiska: »jag har rent ut sagt misstänkt att somt var reminiscenser från pojåkårens läsning och snöbollska krigsromantik» (S. S. XVI, s. 145).

Den Frödings mentalitet som här påpekats har gjort att han i hög grad känt sig dragen till de ungdomligt käckta Scotthjältarna av typen Richard Lejonhjärta, lika beredda till oförskräckta nappatag som till glömska och försoning. Man har ett monument både över typen och sinnelaget i dikten *Intet krut!* (*Norskätare och svenskätare tillägnat*) av 1890 med dess franka och frejdiga anda, dess svajiga hattsving inför fienden: »Käbbel höves pack och ungar . . . räck oss handen ärligt till försoningsfest!»¹ Men på samma opartiska, opolemiska Walter Scott-linje ligger Frödings hela 90-talsorientering, och slutraderna i dikten kunna lika väl stå som ett snärtigt farväl till 80-talet vars indignation så litet passade honom:

Det har ropats: skjut! på nytt och
det har svarats: *intet krut!*
Det är dumt att krafter slösa
på en kamp, som kämpat ut!

Från olika utgångspunkter — så kan man sammanfatta det sagda — har Walter Scott för Fröding berett 90-talet.

3. SOL OCH PANNKAKA.

Dikten *Sol och pannkaka* handlar — som Fröding 1910 skrev i *Efterskörd* — om »bitterheten hos en som redan vid 29-års-åldern känner sig misslyckad» och karakteriseras f. ö. i följande ordalag: »Trots den tarvliga rubriken, de romantiserade talesätten och det kanske alltför överdrivna uttrycket av ett beslut att bli en riktig

¹ Samma Scott-tendens finner man också i RUNEBERGS *Kulneff* där de fientliga linjerna hälsa varandra med samma björngrinsbreda leenden och glada hurran som i Frödings dikt.

vardagsbracka, eftersom illusionerna visat sig falska — återstår ändå en rest av sanning i denna enligt min mening icke dåliga dikt».

Dikten insändes till kalendern *Sveas* redaktion 11 okt. 1889 tillsammans med fem andra dikter varav den ensam blev antagen. Fröding vistades då i Görlitz dit han ankommit i slutet av augusti s. å. Om hans situation vid denna tidpunkt berättar systemen Cecilia i ett brev till advokat Carl Lagerlöf 23 sept. 1904: »Den gången jag reste med Gustaf till Görlitz var han i den mest kritiska belägenhet, misströstande om sin begåfning, sin framtid och allt, men på samma gång full med litterära initiativ, och enda utvägen var då att få honom bort i nya omgifningar samt befriad från alla nedstämmande intryck».¹ Diagnosen är utan tvivel riktig. Den överensstämmer alldeles med ett Frödings eget uttalande till Cecilia april 1890 där han erkänner att han icke på något annat ställe kunnat få det lugn som fordrades för litterärt skapande och karakteriserar den förlamande misstro som omgett honom under den föregående Mangskogstiden. I grunden befann han sig ju icke så långt från det förnedringsskede varom Cecilia i ett brev till Lagerlöf 1 jan. 1903 säger att »en del släktingar ville skicka honom till Kongo för att få honom ur världen ju förr ju hellre».

Fröding hade under Görlitztiden tvenne sätt att reagera mot gråvädersstämningen och den pessimism som ville bemäktiga sig honom, ett positivt och ett negativt. Det förra exemplifieras av de solfödande Värmländsdikterna *En hög visa* och *Vackert väder* som jag är övertygad om tillkommit under några av de mulnaste dagarna vintern 1889—90. Det andra åskådliggöres av en dikt som *Clown Clopopisky* med sitt människoförakt och sina Heineattityder. Till denna senare kategori hör även den desillusionerade *Sol och pannkaka* som ju förelåg i början av okt. 1889 och alltså torde tillhöra Görlitztidens första alster.²

¹ Svenska akademins arkiv.

² I originalmanuskriptet tillhörigt Mörnarska samlingen har dikten pagineringen 49—52, markerande dess plats i *Guitarv och dragharmonika* eller rättare i den tidigare version därav Fröding i febr. 1890 tillsände Hellberg från Görlitz. En sammanställning av Bonnierska och övriga handskrifter visar att dikten följaktligen tillhört de första styckena i *Griller och grubblerier*. Det kan tilläggas att en sådan jämförelse klargör att diktmaterialen från början varit grupperat i fyra avdelningar. *Värmländska låtar*, *Griller och grubblerier*, *Likt och olikt* och *Översättningar*. Gruppen *Stämningar och stämningsbilder* fanns sålunda icke med, och poem som *I solnedgången*, *I skogarne*, *Viken*, *Vinternatt* och *Bjellerklang* tillhörde i stället *Värmländska låtar*, något som ändrades då Steffen anmärkte på deras bristande

Om man närmare ingår på *Sol och pannkaka* är ju tonens beroende av Heine uppenbar och har redan påpekats av Nils Svanberg och Krumm. Själva motivet i dikten, utmålningen av den stolta slottsruinen och dess självbiografiska syftning, har däremot ett annat ursprung som man velat återfinna i Scotts diktning. Hela detta motivkomplex har emellertid ett otvetydigt samband med Snoilsky, och den betydelsefulla och säregna roll det senare spelar hos Fröding motiverar en närmare undersökning.

Det är i främsta rummet det tidigare retrospektiva partiet i dikten med dess teckning av sammanstörtande och förfall som saken gäller. Skaldens dristiga byggnad har krossats, allting har vittrat sönder, möss och uvar ha tagit ruinerna i besittning:

Och mossan grönt på gistna murar sömmar
kring fresker målade med framtidsdrömmar,
och med panelen stormen hårt förfarit,
och ingen ser var stuckaturen varit.

Och nischerna, där mina gamla gudar
I naken skönhet eller marmorskrudar
sett ner med nåd på mig och andra fromma,
de äro sönderfallna eller tomma.

Bland golvens längesedan ruttna bräder,
där fantasierna i silkekläder
som unga fröknar svängde sina fötter,
där trängas enarnes och ljugens rötter.

Det är i första hand Snoilskys bekanta »*Neros gyllene hus*» som levererat materialet till denna pittoreska ruinskildring. Man erinrar sig diktens innehåll. Skalden vandrar omkring bland grusade palats där »mossor muren betäcka», han står på grunden av Neros gyllene hus och ser ödlor leka där fordom senatorer darrat inför den rasande härskaren.

låt-karaktär. Av dateringsintresse är att dikter som *Stina Stursk* och *Sorgebudet* på grund av pappersorten (»Korrespondence-Papir») måste vara skrivna under den närmast följande Norgetiden. I *Översättningar* ha tydligen (som redan anmärkts av Berg) ingått Byrontolkningarna *Stanzer till Thyra* och *Stanzer till Augusta* och troligen även *Farväl* som Fröding i varje fall omnämnt i ett brev till en nedan s. 217) anförd kvinnlig korrespondent april 1891.

Nu murgrön frodas och kryper
 Omkring cæsarerne bo
 Och skrifver i gröna typer
 En dikt om minnenas ro.

I denna trotsiga Snoilskydikt med dess bild av all storhets förgänglighet och dess kategoriska domslut: »glömd och förgäten, för evigt förgäten och glömd!» har man tydligen Frödings själva utgångspunkt. Man observerar vissa detaljlikheter. Det hos Snoilsky tvenne gånger förekommande rimparet hus—grus återkommer sålunda i *Sol och pannkaka*, likaså har sista rimparet i de ovan citerade Frödingsstroforna sin motsvarighet i Snoilskys: »Den grund, där ogräs slår rötter / Där stampade kejsarfötter», och slutligen har den senares bjudande Nero en viss parallell i Frödings guda-bilder »som sett ner med nåd på mig».

De båda dikternas stämningläge är dock helt olika, hos Snoilsky triumfatoriskt, hos Fröding resignerat. Men detta beror delvis på att skalden anslutit till en annan Snoilskydikt där den ungdomligt käcka Italiatonen redan klingat ut och slagit över i en elegi som i grunden mera överensstämde med hans temperament. Jag syftar på den för Fröding redan som gymnasist välkända *Alhambra* med dess tillbakablick på en svunnen lycka och dess ruelsefyllda självuppgörelse, ett led i raden av de romantiska kärleksdikter som dragit Fröding till sig. Från denna melankoliska dikt med dess »Mitt var fantasiens rike — Nu är jag en fallen kung!» och dess för Fröding så suggererande Heineton är det han har mycket av stämningen i sitt poem. Det är samma onämbara kärlekssorg som fyller de båda dikterna. »Jag vet hvad en furste känner / Att gå från rike och land», säger Snoilsky om avskedet och tillägger:

Jag ock ett Alhambra hade,
 Som paradis inneslöt.
 Min glödande tinning jag lade
 Hvar kväll mot ett snöhvitt sköt.

Hos Fröding är det typiskt nog *drömmen* om kärlek som för-intats:

Jag skulle lagt min stolta furstehjessa
 i sammetsklädda knän hos min prinsessa
 och sett det färgspel hennes ögon speglat
 och huru drömmar över djupen seglat.

Ännu i dikternas omedelbara fortsättning med deras skildring av kärlekens lugna lycka skönjer man den yngre skaldens anslutning.

Den tragiska tonen i Frödings dikt slår emellertid om, och sensmoralen blir en beslutsam reträtt från de vittsvävande och exotiska ungdomsfärderna, en hyllning till prosans trygga levnadsordning. »Men sedan vill jag bygga mig en stuga, / en enkel fyrkant med en dörr får duga», säger han och installerar vid sin sida en duktig följeslagarinna samt avslutar emfatiskt ironiskt: »Kom sedan vem som vill med nya planer / att bygga slott och leva som romaner / — jag vänder vresigt ryggen åt förslagen». Egendomligt nog synes även här utgångspunkten varit en Snoilskydikt, nämligen den i medveten motsats mot ungdomssonetten *Lyckliga dagar i Alhambra* skrivna *Lyckliga dagar på Sandhamn*. »En liten gård i fyrkant innesluten» är fortfarande Snoilskys önskan, men det åsyftar nu icke längre Alhambras sydländska lycka utan en nordisk skärgårdsstugas lantliga lugn: »Fritt må för mig Alhambras murar blänka / Med dunkel myrten, brokig blomsterranka! / Jag älskar stugan, klädd med mörkröd plank, / Här i Sandhamn hos mästertotsens änka». Kontentan är densamma som hos Fröding.

Jag har så pass utförligt uppehållit mig vid denna relativt osjälvständiga dikt, som ju icke heller kom med i *Guitarr och dragharmonika*, dels på grund av den redan förda diskussionen om dess litterära orientering, dels på grund av dess första upptagande av motiv som sedan återkomma i *Parken*, *Atlantis* och andra centrala Frödingsdikter. Även om Snoilskys betydelse för Fröding varit större än denne själv uppfattat är det tydligen Alhambramotivet med dess koncentrerade vemod som varit själva nerven i denna påverkan. Med all inbördes olikhet fanns här nämligen en själslig gemenskap mellan de båda diktarna: »denne angst for at visne», som Harald Nielsen fastställt som ett väsentligt drag hos Fröding.¹ Det förvånar därför icke att höra detta Alhambra-eko ännu i en dikt av så sent datum som *En visa till Karin ur fångelset*: »Skön var min krona och härligt mitt rike, / jag haver varit konung och kejsarens like». Den har även rimmets överensstämmelse² med slutstrofen hos Snoilsky: »Den biltoge Mohrens like, / Jag bär på en saknad tung: / Mitt var fantasiens rike — / Nu är jag en fallen kung!»

¹ *Gustaf Fröding, Ord och Bild 1910*, s. 406.

² Även rimmet borg—sorg hör till de gemensamma.

4. PARKEN.

Om tillkomsttiden för den mycket diskuterade dikten *Parken*, varmed Fröding 1890 ju tävlade i Svenska akademien, äro vi tämligen väl underrättade. Ruben Berg har sålunda av skalden själv inhämtat att poemet författats eller åtminstone i sin nuvarande form utskrivits på sjukhuset i Malmö sommaren s. å. Saken var som bekant den att han på återresan från Görlitz — där slutsejournen varit mindre lyckad — fått ett nytt anfall av sin sjukdom och inlagts på Allmänna sjukhuset i Malmö. Genom en anhörigs ingripande tillkallades hans gamle beställsamme släkting kamrer Granroth från Karlstad, något som högeligen harmade och oroaden redan förut genom återfallet djupt deprimerade skalden.¹ Som han i samma brev berättar hade emellertid »den duktige d:r Bergstrand» — värmlänning som skalden och välvilligt inställd — föreskrivit en kur som haft en underbar verkan på honom. Genom älskvärt tillmötesgående av överläkaren med. d:r Malte Ljungdahl har jag beretts tillfälle att taga del av liggarna vid nämnda lasarett där följande notis påträffats: »N:r 293. Ink. ²⁶/₇. Utskr. ³/₉ 1890. Gustaf Fröding, Litteratör, Karlstad. Diagnos: Alcoholismus chronicus. Utskr. förbättrad. Behandling: stryknininjektioner, chloral».

Om sitt tilltag att tävla i Akademien skriver Fröding själv i uppsatsen »*Ostentatirt uppträdande mot Svenska akademien*» 1910:

Jag bekymrade mig emellertid icke särdeles mycket om Akademien förrän sommaren 1890, då jag i ett tillstånd av hopplöshet angående vad det skulle bli av mig föll på den idén att tävla i Akademien, för att om möjligt vinna ett pris och därmed också något litet stödande anseende. Jag gjorde det dock ingalunda med gott samvete, det tycktes mig likna ett slags förräderi. Olyckligtvis misstrodde jag därtill i den grad Akademien, att jag i stället för att sända en del av de jämförelsevis rätt bra stycken jag författat under närmast föregående tid, vilka jag trodde av Akademien skulle såsom alltför litet stämmande med dess traditioner icke beaktas eller åtminstone icke alls kunna komma i fråga vid prisutdelningen, ej ens vinna något hedersomnämmande, i hast sammanrafsade en rätt kortfattad och föga betydande samling stanzer, som jag trodde skulle smaka Akademien bättre. Jag hörde emellertid icke av något om mina stanzers öden i Akademien och hade således den förödmjukelsen att som jag tyckte ha »fördredrat» mig förgäves, blev ännu mer antiakademisk . . .

¹ Delvis otryckt brev till Alb. Forssell 12 aug. 1890 (i familjens ägo).

Tävlingsskriften inkom till Akademien som n:r 14 vilket innebär att den måste ha anlänt någon av dagarna 9—12 aug. Originallet är ju numera försvunnet ur Akademiens arkiv, men data kunna avläsas genom en jämförelse med närmast kringliggande skrifter. Frödings dikt har alltså insänts från Malmö och säkerligen författats just under den förut omnämnda konvalescensen. Något av dennas vemod och mattighet präglar ju också hela stycket; jag påpekar endast utmålningen av trädgårdens blomsterprakt: »det är för brokigt rikt för mina sinnen» och raderna om kvällsvinden: »han kommer mild med sömnen, som hugsvalar / de trötta sinnen, vilka smärtan stungit».

Till de ivrigast diskuterade problemen i *Parken* hör ju lokaliseringen av diktens slottsskildring. Längre betraktades det därvid nära nog självfallet att skalden hämtat sitt motiv från den moderna parken kring nervanstalten i Görlitz, och Frey Svenson kunde till yttermera visso tillhandahålla en tysk läkares skildring av Görlitzparken där överensstämmelsen med diktens sceneri tycktes fullständig. Alla dessa identifikationer fingo emellertid nådestöten genom Ruben Bergs i *Dagens Nyheter* 1922 meddelade iakttagelser om ett besök på platsen. Följden blev helt naturligt att man sedan desto starkare betonat parklandskapets litterära härledning och satt det i förbindelse med Walter Scotts slottsparksskildringar. Egendomligt nog har däremot inget försök gjorts att i den miljö varur dikten framgick finna ursprunget till dess sceneri. Enligt min mening är detta emellertid den riktiga lösningen.

Malmö stads sjukhus hade på Frödings tid och ända fram till 1896 icke sin nuvarande belägenhet vid Pildammsvägen utan en mera central förläggning vid Slottsgatan där husen n:r 22 a och 22 b nu ligga. Byggnaden befann sig med andra ord i det omedelbara grannskapet av Kungsparken, den underbara anläggning vars bestånd av tropiska magnolior och akacior icke undgår att frappa främlingen. Jag är emellertid nog lycklig att kunna överlämna beskrivningen av denna enastående stadsoas åt en långt mera initierad person vars skildring dessutom tar sikte just på åren närmast före 1890. Anders Österling har i *Skånska utflykter* ett halvt självbiografiskt kapitel med titeln *Kungsparken*. Han skildrar där den benådade yppigheten, de stora magnoliorna vars knoppsprickning var »ett särskilt mirakel, som hälsades med andakt», akaciornas doft av sydländsk sötma, de kinesiska körsbärs-

träden som lätt alstrade orientaliska drömmier etc. En fontän fanns även i parken, men den var av gjutjärn och ingenting att skryta med lika litet som den enda konstnärliga prydnaden, en Florastaty. Sceneriet i sin helhet kunde emellertid vara fullt lika förtrollande som mera mångbesjungna sydländska, och för den unge Österling kom det i varje fall att bilda en självfallen ram kring hans första rytmiskt produktiva stämningsliv som stundom även lånade sina bilder därifrån. »Ty det stänk av exotism, som här och var purprade mina första verser, var såtillvida hämtat från nära håll och ingalunda från främmande luftstreck.» Man kan ju knappast önska sig ett bättre åskådliggörande av min hypotes om Kungsparkens betydelse för Frödings diktning.

Det är naturligtvis omöjligt att säga hur mycket av denna omgivande verklighet som direkt influtit i Frödings dikt, men enskildheterna finnas där onekligen. Det plaskar i fontänens vatten, magnolian blommar bland tropiskt ättestolta fränder, lummigheten verkar som ett mörkgrönt sakta vindrört hav. Vägen lindar sig i labyrintlika slingor, över dammens näckrosprydd yta med dess svanor luta sig akacior och askar, någonstans står en enslig och förvittrad Afrodite. Ännu ett drag bör nämnas. Själva det markanta anslaget i dikten — »Min slottsfasad står ljus i aftonsolen» — kan mycket väl haft sin faktiska utgångspunkt i det intilliggande Malmöhus slott som man från delar av parken torde kunna se i denna kvälldager.¹ För den historiskt intresserade Fröding bör det gamla slottet där bl. a. Maria Stuarts make, äventyraren Bothwell, i flera år suttit fängslad varit ett eggande inspirationsmoment, och kanske har just detta lett hans fantasi in på de Scottromantiska banor vari dikten delvis rör sig. Det är ur denna synpunkt icke oviktigt att ihågkomma ett initierat uttalande av Frey Svenson att Fröding under sina sjukhusvistelser — då så var möjligt — brukade få gå fritt omkring på promenader i omgivningen.

Det finns i parkskildringen emellertid även litterära drag, jag tänker först och främst på det som förlänar dikten dess egentliga egenart, dess morbida stämning av kvävande yppighet och vissnat livsmod. Som förebild skulle man här kunna tänka sig någon av

¹ Jfr BÄÄTHS *Ett barndomsminne* om »gamla Malmöhus»: »Med gaflar tegelröda / Stod tyst det tunga slott, / Lät sina väggar glöda / I sol kring sorg och brott» (*Vid allfarväg*, Sthlm 1884, s. 6).

tidens fin-de-siècle-diktare, men i själva verket har den närmaste impulsen kommit från Snoilskys poem *Vid J. P. Jacobsens död* 1885. Överensstämmelsen ligger delvis på samma linje som *Sol och pannkaka* men vidgar sig och överskrider denna ram. Lokaliteten är hos Snoilsky ett övergivet slott med kringliggande dunkel park av en viss överklighet — »där i en dröm jag gått» heter det hos denne, liksom Fröding jämför vägens slingor med »någon sällsam dröm, som jag har drömt» — och hos båda härskar samma tropiska atmosfär av dofter och färger. Men framför allt är den melankoliska stämningen en och densamma: passioners och affekters domning inför dödens hemlighetsfulla närhet, dagern av skymning och tystnad som parallell till själens tunga drömmier. Jag anför några mera betecknande strofer ur Snoilskys dikt:

I skapelser utaf besjäladt stoft,
I alla trånadstunga mänskohjärtan,
Hvad är ert lif af färg och klang och doft?
Ett växelspel af skönheten och smärtan!

— — — — —
Och därför lefven I — och åter än
Jag följer skiftningen af edra öden
Och lyss till orden om och om igen,
Tills tråden brister inför gåtan *döden*.

Med örat vid er mun, jag än begär
Ett tonfall som vill aningsfullt bekänna,
Att skönhet blommar i en annan sfär,
Förgånligt var blott lidandet i denna.

Som jämförelse anför jag Frödings strofer om kvällsvinden:

Han kommer mild med sömnen, som hugsvalar
de trötta sinnen, vilka smärtan stungit.
Det viskar underligt — mig tycks, det talar,
som var det röster, vilka här förklungit.

Är det en hälsning, sänd av mina fäder¹,
fastän de multna under sammetsveckan
och bliva stoft emellan fyra bräder
— ha de ett väsen, kunna de ge tecken?

¹ Fröding trodde tydligen på någon sorts korrespondens mellan levande och döda, som framgår däraf att han vid första anfallet av sina hallucinationer på stadshotellet i Karlstad trodde dessa vara en andebefallning från fadern.

Hur underbara äro livets öden!
 — dock mera djup är dödens underbarhet!
 En hemlighets hieroglyf är döden,
 jag vill ha ljus, jag måste söka klarhet!

Man kan som sagt bekräfta denna hypotes om ett Snoilskyinflytande genom att ytterligare jämföra *Parken* med *Sol och pannkaka*. Ty därifrån kommer ju närmast diktens skildring av den i parken inbäddade murgrönsklädda paviljongen, »den lutande, den länge obebodda». I *Sol och pannkaka* frammanade skalden mitt i all förfallets styggelse ett luftigt Alhambragemak dit han skulle ha fört den älskade, sin drömmande och aldrig sedda prinsessa. *Parken* ger liksom en ny version av samma historia:

I spillror fallen ligger förstusvalen
 och genom dörrens springor tränger dagen,
 tapeten gulnar i den lilla salen
 och i ruiner hänga överdragen.

Och spindlar vävt sin väv i budoaren,
 på toaletten fallit damm i flockar,
 där hon beskäftigt snabb och konstförfaren
 med nätta fingrar prydde sina lockar.

Ett lyckligt barn jag krossat utan skoning,
 en fattig ödmjuk glädje har jag rövat
 — det är en ting, som kräver lång försoning,
 min själ är vek, mitt hjärta är bedrövat!

I grunden är det kärleks- och salighetsdrömmen från *Irithiofs lycka* och hela vår klassiska poesi ända ned till Snoilskys *Alhambra* som varieras av den ena dikten såväl som av den andra — för Fröding hade nu en gång den ideala kärleken denna färg. Mer än en chimär blev emellertid aldrig denna erotik för honom, och medvetandet härom utlöser sig i självanklagelser. I *Sol och pannkaka* är det ännu stoiskt ironiskt uttryckt, i *Parken* blir det tragiskt patetiskt. Jag vill därmed icke förneka att denna skuld-känsla även kunnat anknyta till direkta upplevelser — just romantiken i hans kärleksuppfattning och den ovärdighetskänsla denna skapat kom honom naturligtvis att med alldeles särskild intensitet reagera mot vad hans ömtåliga samvete bedömde som någon sorts erotisk övervåld.

Till *Parkens* Snoilsky-inslag finnes annars även en närmare liggande psykologisk förklaring, antydd av Fröding i uttalandet att han på grund av sin misstro till Akademien icke insände något av sina goda stycken från den närmast föregående tiden utan »i hast sammanrafsade en rätt kortfattad och föga betydande samling stanzer, som jag trodde skulle smaka Akademien bättre». Förebilden blev därvid de stanzer Snoilsky skrev vid Jacobsens död vilka anslöto till Frödings tillfälliga stämning och skänkte honom ett schema för uppbyggnaden av en sådan dikt. Anledningen till hans likgiltighet för stycket har säkerligen icke varit dess bristande personliga hållning utan uppfattningen att det formellt hörde till läroåren och en äldre tradition, något som icke desto mindre innebär ett misskännande, ty *Parken* är ur diktions synpunkt en äkta Frödingsdikt med vingsus och mäktighet och glans.

5. FÖRRÄDARN.

Den 6 febr. 1892 publicerades i *Karlstadstidningen* under titeln *En nidvisa* det poem som senare i *Nya dikter* fick namnet *Förrädarn*. Ändringen av titeln sammanhängde med en delvis säkerligen av diskretionsskäl förestavad omarbetning av hela stycket. Dikten kunde nämligen förmodas äga en direkt adress, och Fröding har velat undvika en alltför närgången diskussion. Den senare forskningen har icke haft samma anledning att ta hänsyn och har också fört en så mycket hetare polemik om syftningen av diktens satir. Man har till en början nämnt Snoilsky med tanke på dennes utnämning till överbibliotekarie vid Kungl. biblioteket, därefter Levertin eller Rydberg och slutligen Wirsén eller denne jämte Snoilsky. Min följande uppläggning av problemet, som koncipierats före den senast förda debatten, sammanfaller på en viss punkt med dessa tolkningar men har nått sitt resultat på andra vägar och har en annan argumentation.

För att förstå den situation varur *En nidvisa* framgått är det nödvändigt att börja med en redogörelse för Frödings förhållanden under den närmast föregående tiden. Jag berör då först hans akademiska tävlingsskrifts vidare öden vilka givetvis kunnat spela en roll för hans inställning. Då han icke hörde något om sin dikts upptagande av Akademien tyckte han sig nämligen ha »för-

nedrat sig» förgäves och blev därför »ännu mer antiakademisk» som han själv säger.

Vid Akademiens granskning tilldelades skriften *Parken* som bekant hedersomnämmande, och i motiveringen sades den »äga en yppig diktion och vittna om en visserligen stundom dunkel, men dock färgrik inbillningskraft». Ruben Berg påpekar i sin kommentar att enskilda ledamöter torde ha yttrat sig ännu gynnsammare. Det är riktigt. Wirsén finner sålunda i den dunkla sången drag av en dyster fantasi och mångenstädes prov på en verklig poetisk förmåga. »Jag tvekar mellan hedersomnämmande och andra priset, men anser det måhända vara klokast att inskränka sig till förstnämnda utmärkelse». Dahlgren formulerade sitt votum sålunda: »Ett dystert, men dock sympativäckande och gripande poem. Väl synes mig ett och annat uttryck något dunkelt, men detta torde ej böra hindra att tilldela stycket *åtminstone* ett hedersomnämmande». Nyblom skriver till Wirsén 30 okt.: »Parken visar verkliga poetiska anlag och bör belönas med ett andra pris, tycker jag, med vilkor af partiela förbättringar».¹ Den som under sådana förhållanden avgjorde domslutet i negativ riktning var Ljunggren som visserligen finner dikten förråda talang och även velat se den belönad — »derest totalintrycket af densamma varit ett odeladt angenämt». Den saknade emellertid värme, känslans omedelbarhet och sanning, och de egna erfarenheter skalden skildrade uppfattade han rent estetiskt, »snarare ur konstnärlig än ur rent mensklig synpunkt». Kritikern tillägger: »Äfven den lumpna handling, han om sig sjelf bekänner, tyckes han icke lägga vidare på sinnet, utan hufvudsakligen betrakta som ett effektivt motiv i det helas sammanhang. För mig synes denna dikt lida af en kyla, som utströmmar från skalden sjelf. Kanske misstager jag mig; men med detta intryck kan jag icke rösta för annan belöning, än en *Mention*». Som man ser var det icke på litterära utan på moraliska grunder som *Parken* gick miste om priset: diskussionen föregriper onekligen en smula de senare debatterna om dikten.

Vid tiden för Akademiens årssammankomst befann sig Fröding i Norge, och förmodligen har han endast läst *Karlstadstidningens* notis om prisbelöningarna (24 dec.). Denna var klippt ur *Stockholmstidningen* och anförde namnen på första och andra pristagaren,

¹ Svenska akademiens arkiv där även utlåtandena om skriften återfinnas.

medan av de fyra hedersomnämnda dikterna egendomligt nog endast tvenne tagits upp. *Parken* var ett av de båda uteglömda poemen vilket förklarar Frödings okunnighet om uppmärksammandet av hans opus. Episoden i sin helhet har givetvis bidragit till hans sturskhet när Akademien inom kort skulle ändra signaler.

I och med diktdebuten våren 1891 hade Frödings ställning med ens blivit en annan. Hans poetiska ambition hade ökats, han reagerade med styrka mot all dikt som hade »en banal och konventionell prägel», hans strävan gick framför allt ut på att värna sin egenartade och fria utveckling. Han har därför varit ytterst känslig för alla försök att inkräkta på detta oberoende. Att societetskretsarna genast skulle ha tentaklerna ute för att infånga detta intressanta byte överensstämde emellertid endast med småstadens psykologi. Hellberg har redan skildrat hur dessa ansträngningar kulminerade i ett närmande av landshövding Malmberg som vid en Oscarsbal utbad sig att få göra skaldens personliga bekantskap. Episoden är emellertid för den följande framställningen av så pass avgörande betydelse att jag ånyo måste rekapitulera förloppet, så mycket mer som jag därvid kan ge det en något allsidigare belysning.

Den vanliga versionen att landshövdingen vid en audiens hos Oscar II blivit tillfrågad om den berömde värmlänningen Fröding och givit till svar att han väl kände regementspastor Fröding synes mig icke särskilt trovärdig. Den har förmodligen satts i omlopp för att driva med den rätt enkle militären Malmberg.¹ I ett delvis otryckt brev till systemen Cecilia 21 dec. 1891 ger också Fröding själv en rätt avvikande framställning av händelsen. Det var ju vid Oscarsbalen i början av denna månad som det celebra mötet skulle ha ägt rum, och skaldens moster fru Granroth hade fått det ärofulla uppdraget att förmedla bekantskapen. I det anförda brevet säger han nu:

Jag har just nyss blifvit ovän med Granroths och vill icke gerna dit. De vilja med all makt ha mig presenterad för landshövdingen, som uttalat nådig önskan att göra min bekantskap, ty han har varit i Stockholm och af excellensen Åkerhielm hört om min tillvaro och om min »lofvande» debut. Jag sprang emellertid min väg från Oscars-

¹ Att historien varit föremål för romantisering ser man ytterligare av den fantastiska version som förekommer i AXEL LUNDEGÅRDS *Sett och känt*, Sthlm 1925, s. 96.

balen der den stora händelsen skulle försiggå och är nu utsatt för Granrotharnas öfvertalningar.

Att denna version är den riktiga bekräftas både av att Malm-borg räknade släktskap med Åkerhielm och av att denne ju var livligt poetiskt intresserad. För den nervöse skalden med hans vacklande självmedvetande fick händelsen emellertid ett synnerligen krisartat förlopp. Man märker det redan i ett brevuttalande till Cecilia 6 dec., ett par dagar efter tilldragelsen: »Jag blir snart så hypokondrisk, att jag blir omöjlig att umgås med». Det framgår av breven att Granroths under julen sökt arrangera ett nytt sammanträffande men att skalden även denna gång mankerat. Att tanken dock icke släppt honom visar den utförliga otryckta framställningen i hans följande brev till Cecilia 30 jan. 1892:

Min landshöfdingshistoria tar allt vidlyftigare dimensioner och jag är nu ett slags Erisäpple i hela staden. Man tycker att jag burit mig ohyggligt åt och sjelf har jag nog en känsla af att jag betedde mig på ett sårande sätt genom att afslå presentationen. Men jag ångrar det icke ändå, ty jag skulle kommit i en skef ställning såsom landshöfdingens, vår bittraste motståndares skyddsling och medarbetare i en radikal tidning. Dessutom ville jag icke på något sätt ge mitt erkännande åt hr. Malmborgs anspråk på att vara nådig herre och mæcenat. — För öfrigt var det ju blott i ett enskildt samspråk med moster Frida, som jag förklarade min obenägenhet att göra hr M:s bekantskap och det borde icke kunna betraktas som någon offentlig skymf.

Uppenbart har den här skildrade episoden försatt Fröding i uppmärksamhetens brännpunkt, och från landshövdingens sida har han tydligen i fortsättningen utsatts för en sorts social bojkott.¹ Vid samma tid invecklades han också i en annan konflikt, föranledd av ett yttrande av en av stadens militärer att han ju egentligen icke vore något annat än en misslyckad och utrucklad student. Som Hellberg berättat blev detta omdöme framburet till skalden och resulterade i att denne först ställde sin smädare till ansvar och därefter bad honom om ursäkt. Det är om denna historia han uttalar sig i brev till Cecilia 13 febr.: »Naturligtvis ämnar jag icke hämnas för bakdanteriet. Jag var bara arg ett

¹ Jfr HEDVIG SVEDENBORG, *Glimtar*. II. *Ur stockholmskt privatliv på 1890-talet*, Stöhm 1931, s. 140 ff., med en rätt intressant skildring av Fröding och Malm-borg på Oscarsbalen 1892.

ögonblick. Emellertid går jag här som en utbörding och vet, att folk avskyr mig och det är just icke behagligt för en, som behöver litet sympati för att finna livet drägligt. Om jag stannar här året ut så känner jag på mig, att det är slut med mig kroppsligen som andligen» etc.

Om man nu från denna översikt av Frödings personliga situation återvänder till *En nidvisa*, publicerades denna ju 6 febr. 1892, alltså *mellan* de två senast citerade breven till Cecilia. I själva verket kan diktens inspirationsunderlag icke pregnantare uttryckas än i hans egna ord om stramheten mot Malmborg: »jag ångrar det icke ändå, ty jag skulle kommit i en skef ställning såsom landshöfdingens, vår bittraste motståndares skyddsling och medarbetare i en radikal tidning». Den skarpa dom Fröding fäller över diktens Bertrand Dumont de Meune är med andra ord hans egen dom över sig själv för den händelse han accepterat att bli Malmborgs skyddsling, och denna dom vill på en gång stärka hans eget vacklande mod i den uppkomna situationen och vara hans självförsvar mot det kringsmygande förtälet:

Döm, Normandie, och döm, Provence,
döm, Frankrike, hans skuld,
den mans, som stal la gaye science,
och sålde den för guld!

Döm, Frankrike, den man, som spiltt
sin sång på lögn för lön,
döm, sköna Frankrike, ej milt
Bertrand Dumont de Meune!

Hans sång var stolt i yngre år,
ej krympt och vingestäckt,
hans sorg var stark och sann som vår,
hans glädjetrots var käckt.

Men det var sken och lögn och lek
— vid första nådeblick
från Karl av Valois han svek
sin fria konst och gick.

Saken förefaller ju vara klar. Men om man så vill kan man naturligtvis något utvidga den psykologiska motiveringen och därmed ge dikten en bredare basis. Man har då först att erinra om

att Fröding bar på vissa skrupler med anledning av att han kort förut tävlat i Akademien: »det tycktes mig likna ett slags för-räderi». Över huvud var han livligt medveten om sin egen »beskedlighet» och om att nådevedermälen när som helst kunde vinka från ovan. Han har då en gång för alla velat bränna sina skepp och avvisa alla frestande anbud från det fientliga lägret. Mycket riktigt kom dikten ju också att hindra honom från att motta det akademianslag han senare på våren tilldelades. I diktens för Fröding ovanliga hätskhet ser jag sålunda behovet att hävda sig själv, en »beskedligs» typiska sätt att reagera och slå över. »Somt folk anse mig visst annars för särskilt trotsig, fastän jag skriver och handlar djärvt endast av samvetsbetänkligheter gent emot ett ser-vilt uppträdande», skriver han själv till Cecilia 9 febr. 1893.

Med den här givna tolkningen behöver man naturligtvis icke utesluta tanken på även en utomstående modell. Tvärtom låg det ju snubblande nära att tillgripa verklighetens färger när Fröding ville åskådliggöra tillvaron i det andra lägrets tjänst. Man har förloppet in concreto i den några månader senare skrivna *Farväl till min »försvinnande popularitet»*:

Jag såg mig bli broder med
byråkratin
i skummande floder med
vin
och sjunga vid fester
bland guldsmidda gäster
i kapp med min vän Tammelin.

I nidvisans närmast följande strofer hämtar Fröding givetvis till en del materialet just från de tänkta »brödernas», de officiella poeternas egen krets:

Nu smyger han i trapporna
bland hovets andra hjon,
som gå och vända kapporna
för vinden från en tron. •

Nu sjunger han i silkedräkt
vid silversmyckat bord,
hans bröst är tomt, hans eld är släckt,
hans sång är bara ord.

Hans sång är smicker blott och prål,
hans blick är skev och skum,
hans skrud är grann, hans själ har hål,
hans rygg är böjd i krum.

Och ljud ett ord i sång och skrift,
som talte sant på trots,
det sägs, han viskat ord av gift
och att en man förgåtts.

Det har naturligtvis icke varit Tammelin Fröding tänkt på i denna skarpa uppgörelse utan en för det officiella mera typisk representant som Wirsén.¹ Till denne hade Fröding sedan gammalt ett gott öga. Jag erinrar om hans parodiska kväde i *Karlstadstidningen* 2 april 1887 om den milde Apollosonen som diktade så vackert om måne och bleka tärnor men vid minsta knyst mot sina andelutor blev som en rytande Cerberus: »Då givs det ingen så bister / som mänskalden af Wirsén, / då äter han realister, / då tuggar han Strindbergs ben». Eller jag påminner om den gensaga han i en recension av Bååths *Marit Vallkulla* 11 febr. 1888 inlägger mot Wirséns uppfattning av poesien som liktydig med vacker klang och uppskruvad stämning, tydligast exemplifierad av hans egna diktsamlingar, »övergjutna som de äro av efterklangspoesiens ljuvligaste 'särldag'». I dikten *Carolstadias sorg* 26 nov. 1892 riktar han sig väl närmast mot Snoilskys *Röstsedeln*, men stycket har med sina »särta aftonvågor — — — i särldkväll» också en tydlig udd mot Wirséns efterklangspoesi. I uppsatsen om Strindbergs lyrik slutligen finns en annan replik till Wirsén, närmast på dennes omdöme om Frödings egen *Tersites*: »En bekant litteraturkritiker brukar bliva djupt bedrövad och även vred, när han under sin verksamhet såsom recensent träffar på dikter och skildringar av bitterhet och trots. 'De avtorka inga tårar för de lidande och elända', säger han. Men det är icke fromma varningar och förmaningar som skänka tröst» etc.

Den allmänna inställningen till Wirsén är således klar och man är framme vid själva dikten. *En nidvisa* kan alltigenom betraktas som en konsekvent utveckling av det uppställda temat, en fri diktares kapitulation för de maktägande, utom en enda strof som däremot synes innehålla en direkt polemisk hänsyftning och faktiskt även bryter sig ut ur sammanhanget. Jag avser raderna: »Och ljud

¹ Att Fröding avsett Wirsén har förut framkastats av OLLE HOLMBERG i *D. N.* 14 jan. och BÖÖK i *Sc. D.* 15 jan. 1934.

ett ord i sång och skrift, / som talte sant på trots, / det sägs, han viskat ord av gift / och att en man förgåtts». Det är här det bränns, och vid diktens omarbetning uteslöts typiskt nog också denna strof. Finns det då någon anledning förmoda att det är just Wirsén som här åsyftas? Som jag skall söka visa tror jag så vara fallet. — Strofen i fråga handlar ju om förföljelsen mot en man »som talte sant på trots». Jag erinrar då först om Frödings yttrande att Wirséns bedrövelse och vrede framför allt drabbade skildringar av bitterhet och trots. Tydligen har han främst tänkt på Wirséns förhållande till Strindberg som ju också uttryckligen nämndes i parodien 1887: »då tuggar han Strindbergs ben». Och ser man nu efter, skall man finna att *En nidvisa* genomgående ansluter till Strindberg. Jag hänvisar först till det redan av en tidigare forskning påpekade sambandet med balladen om Herr Beaujolais de Beaune. Jag betonar vidare att redan namnet är ett indicium. Man erinras om *Lokes smädelser* varom Fröding i uppsatsen om Strindbergs lyrik yttrar att han och hela den unga generationen däri igenkännt den länge efterlängtade krigsförklaringen mot »den krokryggiga underdånigheten under allehanda usurperande auktoriteter». ¹ Och slutligen finns där ytterligare ett Strindbergsinslag som enligt min mening är ännu viktigare och lämnar det avgörande beviset. Jag avser poemet *Olika vapen* som Fröding i sin Strindbergsuppsats beundrande karakteriserar och bl. a. kallar »ett lidelsefullt utbrott av den upproriska talangens trotsiga förakt för de futtiga makthavare, som sitta till doms över honom, men i sin inbillade höghet icke värdigas möta honom i öppen kamp, utan föredraga att på hemliga vägar bestraffa honom genom att 'blanda vitt i vitt'» (kurs. här). Man erinrar sig ur dikten i fråga den kända strofeu om den degenererade ädlingen don Almagro de Vieuña, taffeltäckare vid hovet², som vägrar att korsa sin klinga med den hatfulle morens dolk för att i stället hos drogisten Josef utverka ett säkert dödande gift. Det är utan tvivel denna passus som legat till grund för nidvisans »det sägs, han viskat ord av gift / och att en man förgåtts». Strindbergs don Almagro var ju Wirsén, och Fröding menar naturligtvis att denne varit orsaken till Strindbergs landsflykt och olycka. Men den djupare innebörden är dock hos Fröding en annan och markeras ju genom den företagna strykningen som återställde

¹ Jfr också Frödings egen Tersites som ju direkt hänсыftar på Strindberg.

² Jfr Frödings hovpoet Bertrand Dumont de Meune.

diktens ursprungliga syftning och vände udden uteslutande mot skalden själv och därmed i grunden också gjorde den mera Frödingsk.

Jag anser mig därmed ha slutfört utredningen om *En nidvisa* och skall endast ytterligare dröja vid några detaljproblem. Jag stannar först inför den i *Reconvalescentia* publicerade fortsättningsdikten *Montcontour på äldre dagar* där *Förrädarns* problem upptas till ny behandling och Fröding på sitt vanliga beskedliga vis söker göra rättvisa även åt hovskalden. Avsikten var ju enligt anmärkningarna till *Förrädarn* 1903 att visa att »den som sjunger för pöbel och säljer 'la gaye science' till 'sämre folk' ej är bättre än den som gör det till ett hov» och att på grundval härav låta trubadurerna försonas.

Man kan fråga sig vid vilken tid *Montcontour på äldre dagar* tillkommit. Att den i nidvisan uppträdande Karl av Valois — som saknas i *Förrädarn* — ånyo dyker upp i Montcontourpoemet betyder därvid givetvis icke att detta skulle vara äldre än *Förrädarn*, endast att diktens första version stått mera livlig för Fröding än den andra. Den smädade skalden har f. ö. i Montcontourpoemet samma namn som i *Förrädarn*, Guilbert (ej som i nidvisan Bertrand) du Mont de Meune. Å andra sidan är Reconvalescentiadikten icke att betrakta som något uppslag från skaldens sista år utan endast ett sent utförande av tidigare försök att gestalta samma motiv, något som torde gälla om flera av dikterna i *Reconvalescentia*.¹

Jag stöder detta antagande om Montcontourpoemets relativa tidighet på ett i Mörnersamlingen befintligt manuskript med titeln *Guilbert du Mont de Meune* som innehåller några hel- eller halvfärdiga strofer. De tvenne mest utförda lyda: »Där satt en man vid krogen / han bultade med knogen / och skrek på mera vin» samt »Det stod en fäst på borgen / i kungens stad vid Seine / det sken af bloss kring torgen / och gatorna vid Seine». Papperet bär vattenstämpeln »Skandinavisk handelspost», en sort som jag endast återfunnit i manuskript från första tiden efter Frödings ankomst till Stockholm, alltså åren 1896—97. Dateringen bekräftas också av innehållet. Att döma av det anförda fragmentet har utgångs-

¹ Den viktiga *Ghasclens makt* lär sålunda (enl. en anteckning av Cecilia F.) återgå på några vid ankomsten till Stockholm 1896 spårlöst försvunna manuskript från Norgetiden men är i sitt nuvarande skick givetvis att räkna till de senaste dikterna. Att uppslaget till Montcontourpoemet är äldre än 1908—11 framgår ju även av den anförda anmärkningen till *Förrädarn* vilken är av 1903.

punkten för dikten varit motsättningen krogskald—hovskald. Detta kontrastbegrepp hade aktualiserats för Fröding genom sedlighetsåtalet och därmed förknippade beskyllningar. Jag citerar hans brev till Ellen Key 15 dec. 1896 med svar på hennes förslag att i någon inlaga under rättegången åberopa Montaigne: »Hur i all världen kan Ni falla på att jag skall citera Montaigne. Det kan vara för lärda kvinnor, för krogskalder, lidande av moral and physical insanity, lämpar det sig inte alls». Det är i ett konkret fall ett exempel på åtalets återverkan på hans självstillstånd: han måste akta sig för all förhävelse. Förmodligen är det just vid denna tid *Guilbert du Mont de Meune* har skisserats. Det kan erinras om att Wirsén i polemiken om *Stänk och flikar* uttalat sig relativt hovsamt vilket kanske spelat någon roll för konceptionen. —

I *En nidvisa-Förrädarn* har man alltså att se Frödings reaktion på en gång mot den officiella litteraturkonklaven och mot det gode Selskab i Karlstad. Den dubbla syftningen visas också av hans ohöjda självbekännelse *Nils Uttermans harrgårsfal* i *Karlstadstidningen* 29 juni 1892 som just utgör hans svar på Akademiens 500-kronorsbelöning. Att denna »paschas» minst lika mycket riktar sig mot Karlstadssocietetens kritik av hans åtgärd att skänka bort pengarna framgår redan därav att den är ett farväl just till herrskapsfolket — det var ju Nils Uttermans sista »harrgårsfal». Samma revolt mot infödingarnas »seginande närgångenhet» och rädsla för det obekanta, gemensam för hundar, negrer och småstadsbor, som han skriver till Cecilia har varit upphovet också till en hel serie andra dikter, *Takt*, *Den svenske Celadons klagovisa över de svarte morhianer*, *Dåligt orienterad* etc. Jag tillägger endast att man ur denna synpunkt får förklaringen till ännu ett viktigt stycke, nämligen *En konstteori* 1893.¹ Man har uppfattat denna dikt som ett vittnesbörd om ändrade litterära signaler men med orätt. Den är helt enkelt ett svar på en från Karlstadssocieteten framförd kritik mot hans diktning såsom icke tillräckligt moraliskt upphöjd eller »fin». Från början hade den också den mera direkta formen av ett rimbrev till system Cecilia (»donna Bianca»). Pedanten från Salamanca har alltså verkligen existerat och repliken är icke given ut i luften:

¹ *Vinghästen* kan betraktas som slutpunkten i denna opposition mot de konventionella kraven.

Så jag målar, donna Bianca,
 ty det roar mig att måla så!
 Om det frågas, donna Bianca,
 säg: »Det roar honom måla så!»

6. FRÅN SPELMAN I HOPPMANSBOL TILL MIN VITA SIDENSKO.

Till Frödings mera gripande dikter hör den tämligen förbisedda *Spelman i Hoppmansbol*, första gången tryckt i *Familjjournalen Svea* 3 jan. 1891 och sedan upptagen i *Efterskörd*. Som Berg påpekat i sin kommentar har stycket sannolikt ingått i manuskriptet till *Guitar och dragharmonika* men vid samlingens publicering av ena eller andra anledningen icke medtagits.

Spelman i Hoppmansbol är en dikt om »harpans kraft», en känslelse om poesiens allt avgörande betydelse för Fröding. Långt bättre än hans byroniserande dikter tolkar den hans krossade förhoppningar och stämningväxlingen från optimism till pessimism. Den fattige spelmannen i Hoppmansbol har endast sin fiol och sin stuga, men när han spelar upp en polska blir stugan rik, sockenpamparna samlas med ungdomen »och häradsdomarns Anna står i vrån med gult och fagert hår, / det är en vacker syn». Solen skiner in på hans lycka, och hela Hoppmansbol gör polskehopp av fröjd.

Men när det hunnit stanna
 och allt är still med nöd,
 då kommer vackra Anna
 och blir i synen röd
 och säger: Jon i Hoppmansbol,
 jag älskar dig och din fiol
 och gör det till min död!

Då blir det liv och lycka
 och bröllop och kalas,
 med rosor vill jag smycka
 fiolens kvint och bas,
 ty finns det sol i Hoppmansbol,
 den ledes in av min fiol,
 men ej av fönsterglas.

Men lägger jag fiolen
tillbaks på spisens karm,
då är det liksom solen
blev mindre ljus och varm,
och mörkt är allt på Hoppmansbol
och böjd jag sitter på min stol
och gråter mot min arm.

Då är jag åter fattig,
en fattig fattiglapp,
för hästen, som är spattig,
finns knappt en havretapp.
Och Anna, hon blev gift i fjol
och ej med Jon i Hoppmansbol,
men med — sergeanten Rapp.

Den enkla gripande tonen av självbekännelse i denna dikt har icke observerats men synes mig odisputabel. Bakom ligger säkerligen förälskelsen i Hildegard Alstermark, den ljusa, blåögda och skärhyllta unga flicka som han kort förut hyllat i *En hög visa* och *Vackert väder*. Skalden och hon lära något av åren mot 80-talets slut varit »sinsemellan förlovade», och det förefaller som om hon för hans känsloliv spelat större roll än han senare velat erkänna. Jag nöjer mig med att anföra ett okänt uttalande av systemen Cecilia till advokat Lagerlöf 17 febr. 1904: »Såvidt jag vet har hans förhållande till kvinnor alltid varit alldeles passivt — utom i ett enda fall, ett ungdomstycke som han visst aldrig glömt». Som Frey Svenson i annat sammanhang meddelar hade Fröding emellertid tidigt på året 1890 fått meddelande om att flickan ingått förlovning med en annan. *Spelman i Hoppmansbol* utgör den tämligen omaskerade omskrivningen av denna kärleksbesvikelse, och kanske var detta anledningen till dess utbrytning ur samlingen.

En mera nyanserad avvägning av denna biografiska faktor kan emellertid endast ges i samband med en översikt över Frödings följande erotiska poesi. Självfallet har samma upplevelse varit av betydelse även för pessimismen i *Parken*, och ännu i brev till Hellberg långfredagen 1891 skriver han: »Värst av allt är att jag icke har någon elskov mer att uppmuntra min fantasi med. Den sista var dum och fånig, men den var ändå något». Hans sympatibehov krävde en utfyllnad, och ur denna synpunkt har man

att se en hittills i Frödingsforskningen obeaktad episod¹ som förtjänar en smula uppmärksamhet. I mitten av mars 1891 svarade han nämligen på en giftermålsannons i *Göteborgs Handelstidning*, och följden blev en längre korrespondens. Halvt av en slump har jag kommit i förbindelse med den dam som satte in annonsen; skalldens brev äro dock förkomna med undantag av ett enda som finns bevarat i avskrift, men genom den kvinnliga partens svarsbrev kan man bilda sig en föreställning om innehållet i de övriga. Det skulle vara överflödigt att alls dröja vid denna episod — det kan nämnas att de aldrig personligen råkades och att flickan aldrig avslöjade sitt verkliga namn — om den icke trots allt hade ett biografiskt intresse och på ett rent rörande sätt vittnade om den ensamhet och avstängdhet från kärlekens verklighet som var och förblev Frödings öde.

Den unga dam med vilken Fröding sålunda kom att brevväxla — hon uppträder i breven under pseudonymen »Astrid Carlesohn» — var vid denna tidpunkt endast 18 år gammal. Att korrespondensen verkligen roade honom visas emellertid därav att den fortgick, ibland med flera brev i månaden, och uppehölls ända till hans avfärd till Suttestad juli 1892. Ett och annat uttalande av mera personligt intresse skall jag i fortsättningen på vederbörliga ställen återge. Här skall jag endast dröja vid den del av korrespondensen som blev av direkt betydelse för hans litterära skapande då den inspirerade hans kåserier och dikter om *Min vita sidensko*.

Den ovan omtalade landshövdinghistorien hade i hög grad förbittrat Frödings Karlstadstillvaro, och i mitten av april 1892 tog han sitt parti och avreste till Åmot i Brunskogs socken där systemen Mathilda denna tid hyrde en lägenhet. »Till sist blev mig Karlstad så odrägligt att jag skuddade stoftet av mina sålor och drog hit ut i ödemarken för att leva som eremit och försöka samla mina krafter till blivande litterära storverk», skriver han 21 april. Alltjämt måste han emellertid då och då »upp och sprattla och grimasera i det trapets som kallas Karlstadstidningen». Frukten av dessa ansträngningar blev en serie kåserier med titlarna *Flickprat*, *Till fröken Alice* och *Brevväxling*, införda 16 och 23 april samt 7 maj. Att dessa krönikor ha större ambition än hans vanliga framgår redan därav att stämningen löser sig i dikt, och i själva verket är

¹ Den finns numera flyktigt omnämnd i nya upplagan av HELLBERGS *Frödingsminnen* (1935), s. 197 f.

den fröken Alice som här införes en förstudie till Elsa Örn. *Flickprat* och *Brevväxling* utgöras helt enkelt av tvenne till redaktionen ställda brev från fröken Alice, vars flickförnumstigt pratsamma ton det roat Fröding att attrapera, och det mellanstående kåseriet är en sorts svar till henne. Hon är en 17-årig societetsflicka, livslustig och själsvåldig, uttråkad av politik och dekadanslitteratur -- frihandel och tullskydd vore lika ledsamt bägge två och det vore »bättre att ljuga litet rolighet än att vara ledsen jämt, såsom det nu är modernt». I dikten *Min vita sidensko* har hon gjort en visa om sin livsåskådning:

Det jämrar och det gnäller
i livet nu för tiden:
vårt liv är blott ett jämmerliv,
vår jord en jämmerdal.
Den är så katten heller
— min vita sko av siden
vet bättre råd, på rosor går
hans dans på livets bal.

Som hennes lika extreme motståndare inträder i följande krönika pseudonymen Nevermore, en 23-årig melankolisk och tvivelsjuk poet som upptäckt att livet är tomt och plågsamt och umgås med självmordsplaner. Fröken Alices sidenskofilosofi vore icke annat än en dans på en kyrkogård, och hennes dikt borde i själva verket lyda:

När alla väsen lida
och sjuk är hela tiden,
känns luften i en balsalong
så tung, så het och kvav.
De arma tårna svida
i vita skor av siden,
det är, som ginge dansen vild
bland törnen på en grav.

De ville hellre vandra
kring gatorna och torgen
att bära tröst till usla hem,
där kval och laster bo.
Att gå med hjälp till andra
mot synderna och sorgen
är allt han vill och allt han kan,
min vita sidensko.

Den dansande och skrattande fröken Alice som tror på glädjen även som samhällelig faktor blir honom emellertid icke svaret skyldig.

Dialogen kan ju på ett vis betraktas som en replikväxling mellan tvenne röster i Frödings egen själ. Han var själv förvånad — skriver han till Cecilia april 1890 — över att på en gång kunna älska »den gediget realistiska humorns diktare» och »sådana förtvivlans och hypokondriens veropare som de olycklige ryssarne» hos vilka »det gnisslar och skriker och jämrar sig från början till slut». Han hade särskilt gripits av Tolstoys *Kreutzersonaten*, och Alices lilla poem med dess Heidenstamska livsglädjeförkunnelse är kanske närmast en reaktion mot detta inflytande. Samtidigt erinrar Herr Nevermores predikan trots den lätta chargeringen om att skalden var mitt uppe i sitt sociala diktskede. Brytningen med Karlstadssocieteten hade radikaliserat honom och utlöst hans oppositionstendenser. Den 23-årige Nevermores poem påminner också om Frödings egen ungdom, t. ex. hans första offentliggjorda dikt *Ve!* i *Karlstadstidningen* 1885. Denna kallade han senare själv »en åttiotalsmara», och dess närmaste anförvanter finner man ju i Snoilskys *Poesiens vandring* eller Kiellands novellett *Balstemning* med dess kontrast mellan lyckans barn och hatets.

Det direkta uppslaget till en dylik brevväxling hade Fröding emellertid fått genom sin korrespondens med »Astrid Carlesohn». Efter att en tid ha hotat stagnera hade detta brevväxling just de första dagarna i april 1892 ånyo tagit upp sig. Det är från denna aktuella verklighet skalden lånat den oefterhärmligt flicktyckmyckna tonen. »Astrid» är lika glad och danslysten, lika munvig och överlägsen som Alice: »trefflig, käck, nonchalant, smått försmädlig utan att vara elak», säger han själv i sitt enda bevarade svarsbrev mars 1891. Hon är den onyttiga dagsländan som dock gärna ville vara till någon nytta om hon kunde, och Fröding har tydligen varit tjusad av det flickaktigt omöjliga i hennes livs- och samhällsuppfattning. Hon utlägger också alldeles samma ämnen som Alice: de moderna romanernas sorglighet och det omoraliska unga Sverige, socialismens galenskap (»låt därför inte Branting inverka på Er!»), Karlstadstidningens otäcka rabulism som vållat henne mycken smälek i familjen etc. Det yttre uppträdandet på arenan är dessutom i båda fallen högst likartat. Kring bägge flickorna svävar en nimbus av »illistig lyktgubbe», det förblir ovissst

om en eller flera stå bakom påhittet — i själva verket hade »Astrid» inlett brevväxlingen som någon sorts kollektivföretag tillsammans med ett par flickbekanta — anonymiteten är strängt kringgärdad och båda äro lika angelägna om korrespondensens hemlighållande för sina föräldrar. Det torde vara onödigt att ingå på fler detaljer: om identiteten kan i varje fall inget tvivel råda.

Jag har så pass utförligt uppehållit mig vid denna parallell därför att den skänker en möjlighet att fixera det växlande och rörliga i Frödingspoesiens verklighetsunderlag. Enligt min mening är det nämligen felaktigt då forskningen bakom så gott som alla Frödings kärleksdikter velat återfinna en och samma flickgestalt, Hildegard Alstermark. Jag har redan förut talat om denna förälskelse och dess betydelse för honom. Frey Svenson är emellertid böjd att igenkänna henne även i *Säv, säv susa* och *Det borde varit stjärnor*, och Sverker Ek vill i sin intressanta studie över *Balen* identifiera henne icke endast med hjältinnan i *Vackert väder* utan även med fröken Alice i *Min vita sidensko* och med Elsa Örn i *Balen*. Frånsett de redan påpekade likhetsdrag som finnas mellan de två senare är det emellertid i dessa tre fall fråga om lika många verklighetsmodeller som dikter.

Det är naturligtvis i och för sig riktigt att den individuella motsvarigheten till Frödings flicktyp är att söka på herrgårdarna i Värmland och att det varit studentårens samvaro som anslagit tonen. Man förstår kanske bättre makten av denna ungdomsromantik om man erinrar sig skildringen i *Fredlös* hur den vandrande slusken kastar skygga blickar in mot den lövsmyckade bröllopsgården där »flocken av flickor i lönnlunden glammar / och under dess stammar / till kvälls dukas borden av sten», tills han drives bort av »blickarnas hätskhet ur lunden». Man har här liksom hela miljön men också en antydan om flockens mångtalighet. Frödings sätt att skildra sin betagenhet i Hildegard Alstermark i brev till Hellberg vid 80-talets mitt¹ — »stycken ur Axel och Fritjof och Stagnelius dyka upp och klinga ljuvligt i min själs öron» — kan naturligtvis också sammanställas med Tegnér- och Stagneliusreminiscenserna i *Balen*. Men ej heller detta är något bevis för att just denna upplevelse varit underlaget, ty kärleken, den ideala kärleken hade över huvud denna platonska färgning för honom. I själva

¹ Detta brev är i *S. S.* (XV, s. 67) daterat 1886 men synes vara poststämplat »Edane ^{26/1} 1887». Flickans milda, madannelika skönhet hade F. förut karakteriserat i en otryckt passus i brev till Hellberg påsken 1886 (i adressatens ägo).

verket torde Elsa Örn — i den mån hon nu återgår på en verklig gestalt — ha varit en gymnasist- eller studentförälskelse som är att förlägga åtskilliga år före den nu omtalade. Det var en allmänt frad herrgårdsflicka som han väl endast flyktigt träffat men vars frappanta skönhet och friskhet synes gjort ett djupt intryck på honom och som han redan vid 80-talets början omnämner i om *Balen* erinrande ordalag.¹

7. ATLANTIS.

Den viktiga och mångomskrivna dikten *Atlantis* publicerades första gången i *Karlstadstidningen* 5 mars 1892, en knapp månad efter *En nidvisa*. Munthe har i sin utmärkta analys av skaldens sociala diktning antagit att den tillkommit under hans förut omtalade vistelse i Brunskog. Hans avresa till denna plats inträffade emellertid icke förrän påskaftonen, d. v. s. 16 april 1892 — att han redan 21 febr. talar om en resa till Molkom gör ju härvidlag ingen ändring — och av de i *Karlstadstidningen* publicerade krönikorna *Utsädet's frukter* och *Furstliga besök* framgår att han verkligen också varit kvar i staden. Som jag senare skall visa pekar även själva situationen i dikten närmast på Karlstad.

Bakom stämmningsläget i *Atlantis* har man alltså att i första hand tänka sig den dagliga nötningen mot Karlstadsborna, samma erfarenhet som inspirerat *En nidvisa*. Av dennas patos och indignation finns emellertid intet i de underbart mjuka och melodiosa stroforna i *Atlantis* som alltigenom präglas av en drömmande melankoli. Det är en stämningsskiftning av avgörande betydelse för den som vill fatta den inre gången i Frödings »sociala» diktning, och det är därför *Atlantis* alltid måste bli en väsentlig dikt för Frödingsforskningen.

Om Frödings yttre situation vid tiden för *Atlantis'* tillkomst har redan ett par gånger i det föregående talats. I brev till Ce-

¹ Frödings svärmeri för denna flicka finns bl. a. omnämnt i en otryckt brevbilaga till Hellberg 2 dec. 1883. Det kan tilläggas att hon ämnade utbilda sig till sängerska och att skalden lär haft planer att av sitt ärvda kapital understödja hennes studier. Sannolikt är det samma flicka — hon lever f. ö. ännu och jag har sammanträffat med henne — som förekommer redan i den 1885 tryckta *Slutbalsepisod*. Nämnas kan att »fröken Rakel» i denna dikt är den ambulerande danslärarinnan Rakel Åkerström och att Fröding under något av sina sista gymnasistår själv gick i danskola. *Slutbalsepisod* har f. ö. flera brevmotsvarigheter redan under 80-talet — den lycka, skönhet och fröjd varifrån han själv kände sig utestängd voro nu en gång för honom liksom koncentrerade i balkavaljerens framgångar.

cialia 21 april 1892 beskriver han själv den stämning vari han bröt upp från Karlstad: »Jag har haft en sådan där melankolisk period, du vet, då jag ej är i stånd att tala eller skriva utan den största svårighet — the melancholy burden bore of never-never more». Av svarsbrevet från »Astrid Carlesohn» vid denna tid framskymtar också hans starka vantrevnad med Karlstadsförhållandena. I ett av breven hade han sålunda jämfört sig med Gontjarovs *Oblomov*, den första klassiska gestaltningen av den ryske »överflödige» som på sin soffa drömmer om människornas andliga och politiska lyftning men själv sjunker allt djupare ned i slöhet och förfall. Samtidigt som Fröding odlade dessa »fin-de-siècle»-stämmingar hade han ju ryckts med i de politiskt-sociala strömningarna och umgicks med aktiva idékämpar som Hellberg och Branting. Tydligt har han själv känt det paradoxala i läget. Man spårar något av konflikten i hans bekanta krönika *Situationen* 2 mars 1892: »Jag tycker inte om att tala politik . . . Nej, jag vill hellre ligga tyst och ensam på min soffa och se på rökmolnen från cigarren och bygga mig luftslott med moriska bågar och lejongårdar och Abencerragernas sal . . .» Men detta ginge dåligt: »Numera är det omöjligt att ligga och drömma om Abencerragernas sal. I stället vill man gå ut på gatorna och ropa: 'spjuttid, vargtid, onda tider'.»

Mera av den inre problemvärlden avslöjar Frödings redan inledningsvis återopade krönika *Hybelejens kvarn för sista gången*, tryckt en månad tidigare. Det gamla stenmagasinet i fråga skulle rivras, och kåsören hör kråkorna under taket sjunga om den tid då det heliga Ilion faller. Även Fröding tycker det är en smula sorgligt — icke för fornminnets skull ty ur denna synpunkt hade byggnaden intet värde och icke heller av några praktiska skäl. Men han har hört en sak som ingett honom medlidande med det gamla rucklet: det hade nämligen en gång i världen varit förlustselokal.

På älvsidan fanns ett stort utspringande loft, där folket dansade vid Permäss och höstmärknaden. Hej, hoppsan, fiolerna gnedo och gnällde, de vilda pojkarne stampade och gjorde kast, de glada töserna hoppade och flinade, gubbarne slog takt med klacken och gummorna molo och snattrade bort i hörnen. Naturligtvis var det också slagsmål eller fylleri, men det var i alla fall ett stycke livsglädje, som nu icke står att få varken för pengar eller brännvin. — Och ändå behöver folket så väl litet glädje och skönhet — minst lika mycket som bättre kost och bättre upplysning. Dansen är varg i veum och vandrar vilse omkring på hemliga stigar. Stränga bevakande ögon jaga

den tillbaka, när den tittar fram ur ett snår. De vackra vemodiga visorna, som klingade likt vågslag och bäcksorl och sus i granarne och eko mellan bergen, de sova långt, långt bort i skogen, de tiga för alltid. Och de lustiga trallarne, vilka kvittrade likt lärkor och hoppade som ekorrar och sprungo i kapp som hare och räv, de äro utrotade som vore de skadedjur. Endast här och där ljuder en fattig liten lem-malytt låt . . .

Men detta är ju ingenting annat än dialogen mellan Alice och Nevermore, nittitalsprogrammet sådant det formulerats redan av Snoilsky ställt i kontrast mot åttitalet. Det är också det program som bär upp *Gösta Berlings saga*, ett verk som i fortsättningen även direkt åberopas. Fröding tillägger emellertid: »Men vid det jag stod där så tycktes mig Hybelejens kvarn lik de baksträvares boning, ock kallad de sanna idealernas slott och de stora minnenas borg och den rätta religionens fäste». Därinne bodde den stora kvinnan Svea på vars panna stode skrivet: »Jag är överklassen och jag kallar mig med det namnet Svea, på det hedningarne må be-dragas!» Vid denna upptäckt finner han att den stora borgen endast vore ett vanligt stenmagasin och utbrister: »Ja, då kunna de gärna riva det».

Man varsnar tydligt det dilemma vari skalden befunnit sig. Situationen är kan man säga precis densamma som i *Gösta Berlings saga*: slitningen mellan de sociala ideal författarinnan ville hylla och den romantiska traditionsvärld som hade hennes hjärta fånget. För Fröding som just hade gripits av tidens politiskt-sociala strömningar har det utan tvivel tätt sig som en rent moralisk konflikt. Hans övertygelse har tillhört den nya tiden, hans känsloliv däremot den gamla som trängdes undan. Förhållandet kan bäst åskådliggöras genom en jämförelse *Gösta Berlings saga* som säkerligen anslagit mycket besläktade strängar i hans väsen. Jag erinrar först om att *Hybelejens kvarn för sista gången* har ett direkt motivsammanshang med denna sagodikt som just berättar om hur Hybelejen eller Kevenhüller »byggde det stora stentornet nere vid Västra bron efter mönstret av kärntornet i hans faders riddarborg» och efter att ha misslyckats i sin nyttighetssträvan anslöt sig till kavaljererna. Man kan säga att denne gamle rövarbaron som gett sitt namn åt kåseriet om Hybelejens kvarn för Fröding varit en brygga över även till kavaljerernas Ekeby. Detta var ju likaledes glädjens och skönhetens hemvist och samtidigt de baksträvares boning. Ekeby

är det förlovade landet. »Mjök och honung flyter där», säger Gösta. »Vi tömma bergen på järn och fylla våra källare med vin. Åkern bär guld, därmed förgylla vi livets elände, och våra skogar hugga vi ner för att bygga kugelbanor och lusthus». För majorskan är det emellertid barndomshemmet som förhärjas, och diktarrinnan som själv lidit av samma sorg tolkar i intensiva ordalag stämningen hos den som »sett förstörelsen gå fram över ett älskat hem». Och för det hungrande folket ter det sig som själva ondskans hemvist: »Det är här brännvinet flyter i strömmar. Det är här guldet ligger hopat i källarvalven. Det är här bodarna äro fyllda av säd och kött. Varför skola rättfärdighetens barn svälta och ogärningsmän hava nog?»

Är det inte samma atmosfär och samma stämning över Frödings skildring av Atlantidernas storhet och förfall?

Guldet fick makt att förtrycka,
rikmännens kast, en förnäm myriad,
stal millionernas lycka,
åt och drack och var glad,
vann sin förfinings
segrar, och nöden
växte med segrarnas rad.

Så efter mäktiga öden
sjönk och förgicks Atlantidernas makt,
folket, som självt gav sig döden,
ligger i gravarna lagt.
Härligt begåvat,
sjunket, förfallet,
sist till sin undergång bragt!

Konflikten mellan det dömande föraktet och känslan av ofrånkomlig frändskap är ju slående lik Selma Lagerlöfs inställning till kavaljererna, ehuru den naturligtvis beror på djupare liggande faktorer än läsningen av *Gösta Berlings saga*. Man kan säga att bakom ligger¹ det likartade förhållandet till en social miljö som för båda var en påträngande känslfaktor. Det något svävande i hela karakteristiken av Atlantiderna beror kanske icke minst på att skalden själv varit engagerad, att hans eget känsliga samvete avvägt

¹ Till de gemensamma förutsättningarna hörde Carlyle vars bok om franska revolutionen Fröding läste i Görlitz.

domens pro et contra. Fröding tillhörde ju själv den värmländska bruksigarklassen, överklassen, kavaljererna från den gamla goda tiden med sitt tanklösa njutningsliv och sina skingrade förmögenheter varav då och då någon arvsrelikt ännu kunde tillfalla honom och hjälpa upp hans borgerliga existens. Det är detta inre förhållande till den förgångna eller undergångsmärkta tiden som ger klaven till dubbelheten i hans sociala diktning och den grubblande melankolien i *Atlantis*, som förklarar att den radikaliserade skalden lika väl kunde ta itu med reaktionens förstrockelse som sjunga ett requiem över det gångnas skönhet och livsglädje.

För att förstå skälvingen i Frödings eftermäle över Atlantiderna måste man emellertid ta hänsyn icke endast till hans sociala ursprung utan också till en för honom säregen reflekterande släktkänsla. Jag nämner som exempel ett brev till Cecilia där han talar om den andliga atmosfär som utmärkte varje mera intelligent familj och som typisk för sin egen vill framhålla dels en viss humoristisk romantik och nonchalant satir, dels en viss stolthet och tillslutenhet. Fröding saknade m. a. o. ingalunda släktmedvetande: han tillhörde å ena sidan den gamla kultur- och intelligenssläkten Agardh, å andra sidan de en gång rika och mäktiga Frödingarna som enligt hans personliga övertygelse utgjorde en sidogren av ätten Braunerhielm. Den genomgående säregenheten i den släktgren han tillhörde gjorde att där fanns åtskillig mindervärdighetskänsla att kompensera. Han var också starkt medveten om släktens såväl som sin egen sällsynta utrustning och om det stora andliga arv han mottagit men var i färd med att föröda eller på grund av de sjukliga inslagen icke kunde göra rättvisa.¹ »Det förefaller mig som hela lifvet och menskorna och jag själf trampat i smutsen det finaste och bästa i mitt väsen — jag är skändad och besudlad och spottad i ansiktet», skrev han ju i ett inledningsvis citerat uttalande. Man står här vid inspirationsutgångspunkten för *Det borde varit stjärnor* och flera andra Frödingsdikter där tanken på hans släkts och hans eget undergångsöde eller oförmåga att bringa sin särart i ljuset tränger sig fram tvärs igenom de yttre motiven. Sakens vikt tvingar mig att till något närmare analys upptaga ett stycke som kan anses som ett typexempel för denna diktgrupp, nämligen *Dolores di Colibrados*.

¹ Jfr N. v. HOFSTEN, *Ärftlighetsproblemet i Frödings diktning*, Sthlm 1921, s. 102.

Den första gången i kalendern *Svea* för 1897 tryckta *Dolores di Colibrados* har som bekant skaldens moder till modell, och titeln motiveras av att han tänker sig henne som en till Norden utvandrad spanjorska. I själva verket lär han också ha trott på ett spanskt blodinslag i släkten, men annars är det ju moderns sydländska utseende och livlighet, hennes hetlevrade och okuvligt spänstiga lynne som framkallat diktens associationer. Betecknande för skaldens uppfattning av henne är ett brev till Cecilia 1890 där han säger att hon hade »fyra gånger mer ingivelse i sig än alla de nu levande författarinnorna tillsammans» men genom omständigheternas makt kom »att förgås i sin andliga isolering». Han tillägger att modern och han — samtidigt som de sade varann de bittraste sarkasmer — ömsesidigt beundrade varann och sörjde över varandras ohjälpliga omöjlighet i denna världen. Skalden har med ett ord känt en stark andlig samhörighet med henne, och därom vittnar också hela dikten. På den olyckliga Dolores tillämnar han sålunda den bild han med syftning på sig själv använt redan i *Sol och pannkaka*, den stolta och sköna borgen som fallit i ruiner: »Granada är skövlat, Alhama är härjat, förött och förbränt och av döden färgat». Man har nog också på känn att det är skaldens egen ömtåliga hud som reagerat för sticken i följande strofer om den glömda och föraktade moriska främlingen:

Och hon, som haft rikligt av lyckans gåvor,
och hon, som förslösat sin rikedom's håvor,
tills intet blev övrigt för ålderns år,
fick nesligt i ömkliga trasor förfalla,
men var hon gick fram, var en viskning bland alla:
»Se adeligt blod, som i trasor går!»

Se adeligt blod, det är pöbelns nöje,
försmädat och höljt av föraktets löje
och få det förnäma i stoftet ned,
och därför de stucko med knappålssticken,
tills flammor det sköt ur den mohriska blicken,
och skrattade rått, när Dolores led.

All den mättade och glödande skönheten i denna dikt kan dock knappast hindra att den gör ett alltför patetiskt och sentimentalt intryck, men man förstår den bättre om man får proveniensen klarlagd. Landquist har förut påpekat att Fröding hämtat åtmins-

tone namnet ur Holbergs komedi *Don Ranudo de Colibrados eller Fattigdom og Hoffærdighed*, en titel som han själv alluderar på då han i en recension kallar en mitt i all sin fåfänga verkligt nobel gammal dam för »en sorts kvinnlig don Ranudo de Colibrados». Dolores är ju just en sådan kvinnlig don Ranudo. Det omedelbara uppslaget hade han dock icke från Holberg utan från moderns diktning. Hon hade nämligen skrivit ett poem *Spanska hederskänslan* med samme don Ranudo de Colibrados till hjälte och ett direkt försvar för hans sega ståndaktighet och stolthet mitt i fattigdomen som tecknas i en hel serie strofer. Trots misären förblir han alltjämt en grand av Spanien, och det heta kastilianska blodet svallar lika trotsigt:

Men rika världen det djupt förtryter;
 hvad, utan mynt, han dock trotsa vågar.
 »Hvar är hans slott, hvar hans guld och smycken?»
 Så rikedom i vrede frågar.
 En tiggargrand det är ju en usling,
 han har ej rätt att sitt hufvud höja,
 hans stolta gång är en förolämpning,
 ty allt för pänningen må sig böja.

Från alla håll tillropas don Ranudo att böja sig och uppge sin halsstarrighet samt låta sina svartögda döttrar tjäna de nya herrarna. Men den siste stolte granden av Spanien lyssnar tankfullt och viker förundrad bort ur hopen: »Med sina döttrar han lämnar Spanien, / han drager bort som Alhambras mohrer». Frödings skildring av Dolores' utvandring från Spanien till Norden har här tydligen sin utgångspunkt.

Med *Dolores di Colibrados* och dess ursprung och syftning i tankarna förstår man bättre Frödings känsla av gemenskap med Atlantiderna. Om dikten fattas som exponenten för hans syn på sitt individuella och släktens öde lyssnar man nämligen med skärpt intresse till dess förkunnelse. Och man frapperas då onekligen av den intensiva berättelsen om den högättade Dolores som förslösade sin rikedom tills intet blev över av lyckans håvor och hon »fick nesligt i ömkliga trasor förfalla», en illustration till det förnämaste öde att dragas »i stoftet ned». Likheten är ju påtaglig med folket i *Atlantis* som självt gav sig döden, »härligt begåvat, sjunket, förfallet, sist till sin undergång bragt». Dikternas undergångsmotiv har dessutom en annan gemensam sida. Atlantidernas sjunkna

marmorborg är nämligen i grunden samma motiv som den hem-sökta moriska borgen i *Dolores di Colibrados*: »Granada är skövat, Alhama är härjat, / förött och förbränt och av döden färgat, / men är dock en skön och en stolt ruin». Man är därmed också framme vid slutsatsen. Om den osociala njutningsandan var en sorts släktens kavaljerslinje, har man här tydligen motsvarigheten till det sköna och stolta men undergångsmärkta hos Atlantiderna. Den dubbla inställningen är därmed också angiven: med sitt sociala samvete har skalden stått kritisk mot den utslocknade rasen, med sin känsla av degeneration har han förenats med dem och deras förfall.

Man kan sedan ytterligare bekräfta denna parallell genom en jämförelse med *Sol och pannkaka* och Frödings andra självbiografiska ruindikter. Den öde marmorborgen på havets botten, dödsdrömmens stad med rader av heliga stoder och nätverk av grönskande alger kring kolonnaderna, erinrar ju nämligen slående om den söndervittrade sköna byggnaden i *Sol och pannkaka* där nischernas gamla gudar störtat samman och »mossan grönt på gistna murar sömmar». Man befinner sig därmed också i närheten av den drömmande dödsstillheten i Snoilskys *Alhambra* och dennas högtidliga sorgemässa över »den ätt, som försvann från jord». Det är lätt att se likheten med denna för Fröding så fantasieggande dikt. För Snoilsky som sörjer sin egen försvunna inspiration med dess skimrande bilder framträder i en spökvision Abencerragernas bortdöda ätt, sörjande sin härjade borg:

De komma, de djupa leder,
Likt vågor i nattligt svall,
Med ögonen slagna neder
Liksom vid Granadas fall.

Häremot svarar sagan om de gravlagda mäktiga Atlantiderna med deras strålände palats och gårdar, gator och torg: »Nu är det öde, hän genom staden / vandrar dess minne i sorg». Något av den luftiga nattbelysta Alhambraarkitekturen dröjer ju faktiskt också kvar i *Atlantis*' skinande vita fasader, och krönikan *Situationen* visar att Fröding just i de dagar han skrev *Atlantis* fantiserade om Abencerragernas sal och byggde »luftslott med moriska bågar och lejongårdar». Om man nu erinrar sig Granadainslaget i moderns spanska dikt som han själv varierar i *Dolores di Colibrados*¹ förstår man

¹ Som SEGERSTRÖM visat (*Edda* XX) har det moriska inslaget i *Dolores* sin närmaste upprinnelse i en dikt av Byron.

varför Fröding redan från början så magnetiskt drogs just till Snoilskys elegiska månskenssonat.

I perspektivet och själva det politiska betraktelsesättet erinrar *Atlantis* emellertid mera om *Alhambras* förutnämnda systerdikt »*Neros gyllene hus*». Även där betraktar skalden ovanifrån den sjunkna staden — över vars ruiner grönskan slår sina nät — och siar att den som brusar omkring honom en gång på samma sätt skall sänkas i glömska och natt. Hos båda diktarna frammana de forna dagar »då icke friheten fanns» samma förtrytelse. Man har intrycket att just inslaget av samtidspolitik i *Atlantis* förmedlats av Snoilskys dikt om cäsarernas storhet och fall.¹

Den säregna magi som *Atlantis* utövar — kanske i högre grad än någon annan Frödingsdikt — utgår emellertid från skaldens egen melankoliska sinnesstämning, sådan den målas i inlednings- och avslutningsstroforna. Han har dragit sig ut ur bullret till stillheten: »Livssorlet forsar från staden, / tung är den välvande kampens musik. / Högt ur den dova kaskaden / stänker ibland som ett skrik». Man erinrar sig att Fröding — kanske i reaktion mot det alltför starka självmedvetande han manifesterat i *En nidvisa* — befann sig mitt uppe i en melankolisk period och enligt krönikan *Situationen* helst ville ligga tyst och ensam på sin soffa och betrakta cigarrens rökmoln. Men han blir störd, och man har liksom själva livssorlet och skriket, de pinade nervernas fördömelse i skildringen av avbrottet: »Telefonerna ringa, tågen pipa och skrika och luften skallrar av gräl, så att man måste resa sig upp och hålla sig för öronen». Det är samma verklighetsångest i *Atlantis* där tanken på lekens slut liksom utlöser en suck av befrielse: »En gång, ja en gång för oss ock / slocknandets kommande timme är satt». Och i avslutningens vemodstrof kan man nog höra att skalden snarare vill översorlas av en kommande stam än själv sorla med den närvarande:

Staden, som sorlar från stranden,
står på en grund, som är lera och slam.
En gång går hav över landen,
går över städerna fram.
Över oss sorlar,
över oss gungar
folk av en främmande stam.

¹ I historieperspektiven och samtidsallusionerna förefinnes även en viss likhet med IBSENS *Ballonbrev til en svensk dame* och STRINDBERGS femte *Sömn-gångarnatt* som torde utgå från samma litterära och politiska utgångspunkter.

Staden som sorlar från stranden och som står på en grund som är lera och slam är naturligtvis Karlstad som ju i själva verket är uppbyggd på Klarälvens avslamningar. Atlantismotivet hade i detta sammanhang också sin speciella aktualitet, ty det fanns en spådom att Karlstad tre gånger skulle brinna och sedan sjunka i havet.¹ För barnen Fröding som varit med om den stora branden har denna profetia givetvis haft sin hotande realitet. Den Karlstadsverklighet som plågade skalden med sitt skvaller och sina vardagsplikter har han i *Atlantis* vigt åt undergången — det är den sårades och utstöttes subtila hämnd snarare än någon gärning i den sociala tendensens tjänst. Man får erinra sig att den sociala diktperioden för Fröding först och främst betecknat en mycket stark stegring av det oppositionella elementet men därmed också en markering av det asociala bohembraget och en oundviklig brytning mellan det sociala och det asociala. I umgänget med Fernanda Nissen har han — som man finner av hennes svarsbrev — genomgående uppträtt som Oblomov, en typ som utövat ett avgörande inflytande på honom och helt enkelt framstår som hans alter ego.² *Atlantis* är — så kan man sammanfatta det sagda — visserligen en etapp i Frödings sociala diktning men lika mycket ett vittnesbörd om en social diktares dilemma. Därpå beror emellertid också dess konstnärliga förtrollning. Ty själva glansen har detta underbara och liksom pärmorskimrande smycke fått av hans inre stämningar och upplevelser och icke av några krigiska samtidsavsikter.

8. JÄGAR MALMS HUSTRUR.

Det skulle givetvis vara av intresse att göra en undersökning av det *norska* i Frödings diktning. Jag tänker då icke så mycket på hans intryck av norsk diktning som på hans personliga beröring med norsk natur och norska människor. Han vistades ju upprepade gånger i Norge, fann sig väl tillrätta med folket och råkade åtskilliga intressanta personligheter. Jag nämner Knut Hamsun

¹ Vid Vänerens hav låg också det gamla Frödingsgodset Alster vars bortgångna förmögna innehavare hörde till den överklass skalden kan ha tänkt på. (F:s farfar hade f. ö. även ägt Hybelejens kvarn.)

² För Fröding som redan under första studentåren känt sig som ett exempel på de förringar vari »den mänskliga intelligensen råkar, då den är behäftad med Kallsonneri» bör »Oblomoveriet» icke ha tett sig alltför främmande.

till vilken jag strax återkommer, målaren Eyolf Soot¹ som man igenkänner bakom pseudonymen »Thorvald den gale» i någon av hans krönikor och Fernanda Nissen som diskuterade Hamsun och andra litterära norrmän med honom och mitt i sin egen upprivenhet hade blick för hans storhet och hjärta för hans bortkommenhet. Jag skall här inledningsvis i ett par dikter söka exemplifiera de norska impulsernas betydelse för honom.

Om sina tvenne dikter *Bergslagstroll* och *Ett gammalt bergtroll* skriver Fröding i sina självbiografiska anteckningar: »Bergslagstrollen och bergtrollet torde ha något att göra med Verenskiold och Sinding och torde vara mer norska än svenska»². Påståendet är säkerligen riktigt, må vara att det förblir ovisst om han sett dessa konstnärers originalverk eller endast illustrationerna i Asbjörn-sen-Moes norska folksagor. *Bergslagstroll* trycktes första gången i *Karlstadstidningen* 30 nov. 1892 strax efter hans återkomst från en flera månaders vistelse i Norge. I en Norgekrönika 1 okt. s. å. hade han berättat om den nyssnämnde »Thorvald den gale» som genom att låta sin pensel förvandla ett klippblock vid vägen till ett ohyggligt skelande och tandagnisslande troll nästan skrämt vet-tet av »ett helt præstegjæld». »Det ser ut som det skulle stuc-kit ut huvudet ur berget och nu ligger och passar på de små barn och unga jäntor, som det vill ha till kvällsvard». Det förefaller som om *Bergslagstroll* sammanhängde med just detta mera groteska norska manér att skildra folktrons väsen. Ännu mera uppenbart är det norska beroendet i *Ett gammalt bergtroll* — man behöver ju bara citera en strof som denna:

På fjällets vidd där all storm snor
är det så ödsligt och tomt och kallt,
det är så trevsamt där folk bor,
och i en dal är så skönt grönt allt.

Till diktens datering kan nämnas att den synes ha insänts till *Jultomten* 1895, och sommaren s. å. hade Fröding i Hellbergs sällskap just gjort en fotvandring inåt fjällvärlden med utgångspunkt från Gausdals sanatorium. Troligen är dikten skriven kort efter

¹ Om Soot har Fröding också skrivit en något Heineartad dikt, tryckt i *Hemmets Journal* 1931, n:o 52.

² I anmärkningarna 1903 heter det med avseende på *Ett gammalt bergtroll* att det troligen hade »sina närmaste fränder bland Verenskiolds och Kittelsens troll».

denna fjälltur som han själv utförligt skildrat i brev till *Karlstadstidningen*. Man har där flera liknande stämningar. Han utmålar sålunda ödsligheten på heden eller talar om fjällens naturliga samband med jättar och troll och deras mäktiga imponerande namn — »det klumpar och dunsar och bultar ännu i mina öron av de tunga orden på 'kampen' och 'knappen' och 'nuten'», heter det t. ex. på ett ställe.

Med *Jägar Malms hustrur* närmar man sig mera de litterära Norgeimpulserna. Jägar Malm hör nämligen som redan påpekats av Ruben Berg¹ till Peer Gynts saftigt fantasifulla och obesvärade släkte. Men samtidigt är dikten Frödings kanske mest levande och blodfulla värmländska folklivsbild, och måhända pekar den på något för norskt och värmländskt gemensamt. Skalden har själv flera gånger uttalat sig om räggelnas och paschasernas berättarsläkte. »Den berömde Löpar-Nisse saknar nog inte förebilder bland s. k. 'fantar' från Värmlands landsvägar», säger han om Fredrek på Ransätt, och i sin nämnda skildring av fjällvandringen 1895 talar han om en gammal renskytt, »så där litet tuggbussvalkande, historieberättande smårolig som en värmlänning». *Jägar Malms hustrur* har emellertid en annan karaktär än *Guitar och dragharmonikas* Värmlandsbilder. Som bekant poängterar Fröding själv ganska starkt sitt avstånd från det bondeliv han skildrar, och i ett brev till en norrman Halfdan Möller 2 okt. 1897 hänför han denna del av sin diktning till »herremanskomiken, som härmar och agerar det bondiska» och anser att varken Fredrek på Ransätt, »brukspatronsson och kansliråd», eller han själv, »officersson och kulturfördärfvad bohémien», kunnat tränga till djupet av bondenaturen. *Jägar Malms hustrur* faller emellertid icke under denna dom. I ett avseende är herrgårdssynpunkten på folklivet bruten, och det är typiskt nog i teckningen av den folkliga improvisatören, spelmannen eller berättaren, den utanför samhället stående vagabonden. Här är betraktelsesättet omvänt: skalden ser herrskapet satiriskt från folkets synpunkt och återfinner i det folkliga motivet ett stycke av sin egen individualitet.

I den ändrade karaktär Frödings folklivsskildring sålunda får kan man liksom avläsa hans radikaliserings och framflyttande opposition mot Karlstadssocieteten. Redan tidigt uppfattade han sig visserligen som den »trasige moraliske vagabonden Agust Kallsonn»,

¹ *Frödingsstudier*, Sthlm 1920, s. 98 f.

men med det växande självmedvetandet försvinner något av denna känsla. I och med att han kommer i harnesk till Akademien och Karlstadskretsarna i början av 1892 vaknar motivet emellertid ånyo. Han vore för mycket zigenare att icke känna sig skygg för allt som vore officiellt, han hörde till tattarepaket och trivdes förfärligt illa bland civiliserade människor av det rättänkande slaget som en tid ville visa honom vänlighet, skriver han denna tid. Den nu gestaltade Nils Utterman — på sätt och vis en föregångare till Jägar Malm — uttrycker just denna opposition. Han »va hemm på landsvägen» och »litt veli å unnli på mang di vis», svart som en tattare och »tämmlli uttäck te se», men det var också många som trodde att han inte var så stollig som han gjorde sig. »Nu vet en valls herrskapsfôlk ä. Di har int varst mö te gär å däfför ä di rogat å te se tock sôm ä kônstitt äll på ann sätt uvant. Å når en fatti stacker ä stôlli äll ha gjort nô ont äll ä unnli på nô ann vis, da ä de e ren gläj för tock fôlk te titt på en å skôj mä en å lätt främmat fôlk se hocka kônsti sak di har å förevis. Å så läng en ä uvanli nock, ä di beskeli ve'en, men når den varste unnliheta ä övver kör di ut'en».

Det är sålunda Frödings växande subjektivitet och självständighetsinstinkt som låter honom upptäcka nya diktaspekter och finna nya utlopp för sin individualitet. Det är vid samma tid han i skissen *Fångar*, publicerad i *Karlstadstidningen* juni 1892, uppdelar människorna i tvenne kategorier, de normalt fungerande arbets- och samfundsmänniskorna och de i skogen var för sig kringströvande jägarna.¹ Till de senare, Nimrods ättlingar, hörde skurkar, odågor och konstnärer eller de som »levde ett obestämt, irrande liv, som hade släkttycke med alla de andras var för sig och i gemen» och som kallades »Bohemianer». Det är den stegrade oppositionen som kommer honom att finna en ny gestaltning av sin utestängdhet, att konstnärligt upptäcka bohemmotivet. Sitt självmedvetande och sin känsla av särart, av att vara från Jupiter eller månen, tolkar han icke längre i kung Salomos eller Cellinis figurer, han har funnit Nils Utterman, den fredlöse och Nimrodsättlingen Jägar Malm.

Till den här skisserade utvecklingen ha emellertid även andra faktorer av litterär eller personlig art medverkat, så t. ex. är den allt starkare aversionen mot hjordmänniskorna och Karlstadsfilistrarna givetvis bestämd av Nietzsche. Men Nietzscheinflytandet förmed-

¹ Jfr N. v. HOFSTEN, a. a. s. 85 ff.

lades ju denna tid lika mycket av lärjungar som Strindberg och andra. Jag skall här diskussionsvis framhålla en faktor som synes mig ha kunnat spela en väsentlig roll för Jägar Malms tillkomst. Det är Frödings beröring med Knut Hamsun. Han hade sedan längre tid någon kännedom om denne: i en artikel 31 dec. 1892 talar han sålunda om Hamsuns angrepp på Ibsen¹ vilket tyder på att han läst den hösten s. å. utgivna romanen *Mysterier* vars intensiva bild av en »Tilværelsens Utlænding», Johan Nagel, bör ha verkat på honom med frändskapens sympati. Sedan hade han haft kontakt med Hamsun på grund av dennes medverkan i Strindbergsboken. Det var emellertid på hösten 1895 han gjorde personlig bekantskap med den norske diktaren som då vistades i närheten av Lillehammer.² Denne motsvarade ju tämligen noga hans manlighetsideal och imponerade mycket på honom, som framgår av hans delvis otryckta brev till Heidenstam nov. 1895:

han är en egendomlig och intressant personlighet och därtill en stor vacker präktig karl, en riktig viking och kämpe. Han är full av förakt och bitterhet och självkänsla och nyckfullhet, men älskvärd på sitt vis. Hans »Sult» och hans »Pan» äro utmärkt bra böcker, trots en hel del brister. Jag tror att han betraktade mig ungefär som jag betraktar Axel Lundegård, men jag tyckte i alla fall utmärkt bra om honom. (Svenska författarföreningens arkiv.)

I ett brev på juldagen s. å. återvänder han till sina intryck och yttrar härvid att Hamsun med all sin fientlighet mot det hemnorska själv verkade något »legepredikant». Han såg alltid bitter och hämndgirig ut, och när han mötte den hatade Ibsen på Karl Johan måtte han te sig verkligt »djävulskt hänförskräckande». »Jag är i alla fall glad i Hamsun, det är något tusandjävla i honom, dels konstgjort, men även det oäkta har ett visst behag hos honom, man ler invärtes åt hans impertinenser och imponerande attityder — han är stilig på något underligt halvt klumpigt, halvt graciöst vis, som jag inte kan förklara i korthet». Fröding hade dock känt en viss oro att Hamsun i något anfall av hätsk argsinhet skulle föreviga honom i någon blivande roman. Hans intresse framgår också vid ett par andra tillfällen. Han påbörjade en tidsningsartikel om Hamsun, fragmentariskt bevarad i Mörnersamlingen

¹ Slutorden i Frödings rec. av *Bygmester Solness* (S. S. IX, s. 142) visa att han uppfattade detta drama som ett svar på de ungas angrepp.

² Enligt otryckt brev till Hellberg 22 sept. d. å. hade F. då just råkat honom.

och vittnande både om hans sinne för denne diktares betydhet och hans kännedom om hela den yngre norska litteraturen. Och slutligen har han i sin studie *Om härstamning* uppdragit en jämförelse mellan Hamsun och Byron — »det obändiga, trotsiga jagiskhetslynnnet, åtföljt av en viss 'gloominess' och en viss suverän likgiltighet för andras sedvänjor och tänkesätt m. m. torde vara gemensamma drag hos bägge».

Jag har så pass utförligt dröjt vid Frödings rent personliga intryck av Hamsun därför att de litterära påverkningar han rönt nästan alltid berodde av de mänskliga egenskaperna hos respektive diktare. Av norrmannens skrifter är det givetvis först och främst *Sult* och *Pan* med deras nya mästerliga stilkonst som kunna ha influerat honom. Sannolikt är det därifrån han fått impulsen till *Stänk och flikars* rotlöse landstrykare i hans motsats till den bornerade källborgerligheten. Man erinrar sig den i förnedringen stolte, impulsivt handlande och ohejdat fabulerande hjälten i *Sult* — om den skroderande storljugaren Malmen erinra ständigt återkommande uttryck som »jag vilde lyve ham hensynslöst fuld» eller »jag löj af fuld Hals» etc. Och man påminner sig den ungdomligt ståtliga och förföriske jägaren Thomas Glahn i *Pan* med sin makt över kvinnorna, sin trotsighet och sin olycka — en segerrik erövrare och dock bräcklig och förkrossad som Jägar Malm. En av kvinnofigurerna i denna berättelse, den lilla Eva, utgör i själva verket en nära motsvarighet till Eli-lita i *Jägar Malms hustrur*. Båda dessa flickgestalter inkarnera kärleken mot och över allt förstånd. Den späda och litet förskrämda Eva med godheten lysande ur sina ögon får för sin kärleks skull förrätta de hårdaste karlsysslor, hon får dra lasset och arbeta som en slav, men hennes kärlek förblir trogen in i döden — den älskade blir ju också den direkta orsaken till hennes död. I det gravtal Thomas Glahn håller över henne heter det bl. a.: »Husker du hendes lille Pige hoved . . . Hun kom saa stille, lagde sin Byrde ned og smilte . . . Jeg jorder dig, Eva, og kysser af Ydmyghed Sandet paa din Grav . . . Du gav alt, alt gav du, og det kosted dig ingen Overvindelse . . .» Man förstår vilken gripande makt denna kvinnskildring måste ha utövat på Fröding. Och i den lilla magra hängivna Eli som drar sitt lass tills hon stupar, med sin milda rådjursblick i det sista fäst på mannen, och som därefter jordas av denne har man Frödings variation av samma kvinnotyp:

Allt hon gjorde för mig, allting
 gott och snällt och vänt hon gav mig,
 sade aldrig ont emot mig,
 och ju mera hård jag var,
 desto mera höll hon av mig,
 det var Elis svar.

Men I vet väl, hur det går en,
 och I vet, vad den får tåla,
 som en likar mest av alla,
 allt en får och allt en tar,
 och det går en som de snåla,
 det blir inget kvar.

Man kan tillägga att Hamsuns anförda skildring — visserligen endast en biton i verkets erotiska lyrik — så mycket starkare vädijat till Frödings känsloliv som han ju sedan någon tid gjorde sig samvetsförebråelser över sitt eget förhållande till en kvinna. Utbrottet av sinnessjukdomen hösten 1894 ansåg han sålunda själv ha berott på en sorts sedlighetsbrott — ett mellanhavande med en allmän kvinna i Karlstad som lär ha inträffat någon gång under tiden 1892—94 — och han anmälde sig ju då också för rådhusrätten i Karlstad. Att nu bringa någon reda i denna mycket omskrivna men alltjämt dunkla affär är så mycket svårare som hans egna uppgifter i själva fakta varierade och det enda utförliga skriftliga dokumentet lär ha försvunnit.¹ Säkert är endast att historien — som utgjorde ett brott mot hans egen naturs finkänslighet och skrämde honom som vittnesbörd om hans viljas maktlöshet — spelat en mycket stor roll för hans utveckling. Hans ariska drömmar ha här givetvis sin egentliga källa och rot, låt vara att han själv betraktade »brottet» som den direkta konsekvensen av tidigare ungdomsförsyndelser av mera banal art. Han ansåg sig genom den omtalade händelsen ha förnedrat den implicerade kvinnan och fört henne utför. Det är också vid samma tidpunkt (1895) han börjar införskaffa biografiska upplysningar om de Karlstadsflickor till vilka han på något sätt kände sig stå i skuld. När han sedan i *Stänk och flikar* går att bikta sin förnedring har tydligen den hänsynslösa öppenheten i *Tjänstekvinnans son* varit hans ledstjärna, men han drevs också av

¹ En 1894 nedskriven längre bekännelseskraft finns i utdrag publicerad av J. LANDQUIST i *Skuldkänslan i Frödings diktning. Ett tillägg, Edda* 1916, s. 127 ff.

reaktionen mot egen tidigare tamhet och osann romantisering — t. ex. då han låtit förleda sig att undertrycka det ursprungliga cyniska slutet på *Balen* — över huvud taget av den oppositionsvåg mot borgerligheten som här avhandlats.

9. ALKIBIADES.

Att det för Fröding var ett verkligt spontant och oavvisligt behov att i drömmen identifiera sig med den fulländat suveräne hjälten har påpekats av Landquist. Den vissnade och utnötte Oblomov reser sig här i manlig skönhet och energi, frigjord från all disharmoni och alla underlägsenhetskänslor. Ur denna synpunkt har man också att se hans dikt om Alkibiades, publicerad i *Ord och Bild* 1897 och alltså tillkommen efter det deprimerande sedlighetsåtalet med dess nya våg av pinande självförebärrelser liksom av trotsig reaktion mot allmänhetens domar. Alkibiades är för Fröding typen för den självhärlige mannen, oppositionsmannen som i frihet och trots »löper linan ut». Att det är sin absoluta motsats han återfunnit i diktens hjälte framgår också av de yttranden om dennes inre historia han faller i uppsatsen om Heidenstam 1898. Han talar där om den suveränt samvetsfrie eupatriden och dennes otålighet att vara bunden med något som helst band på sin makt- och ärelystnad och betvivlar att landsförrädaren Alkibiades någon sin känt »den ångrande obotfärdiges pina och lust att pina».

Frödings eget alltför spröda virke gjorde emellertid att han för teckningen av sina obändigt oppositionella hjältar behövde söka sig in i en annan och främmande sfär, under det moraliskt stimulerande inflytandet av andra diktare. Det är på detta sätt de författare han beundrar på honom utöva ett rent personligt inflytande. Icke minst kom Goethe »hin gamle» att spela en dylik förebildlig roll. Från och med Görlitz-tiden fram till år 1893 blev denne hans tröst och stöd i kampen mot sönderslitenhet, modlöshet och förtyvlan, en vän hos vilken han som Hellberg säger »i elementär ursprunglighet och enkelhet funnit uttryck för sin egen själ». Det är nu av intresse att se hur detta andliga inflytande genast kommer att präglade hans hjälteideal, ett förhållande av så pass allmänt intresse att jag skall ägna det någon uppmärksamhet.

Det Goetheska personlighetsideal som Fröding under dessa år

hyllar har man velat anknyta till Herkulesfiguren i den tyske diktarens ungdomssatir *Götter, Helden und Wieland*, men i själva verket återgår det ju på långt centralare gestalter, en Prometheus och en Faust. Om trotsaren och ljusbringaren Prometheus erinras man direkt i flera av hans uttalanden. Goethe »vände sig aldrig bort från livet, han såg dess värsta brott rakt i ansiktet och formade sedan levande människor med gott och ont i själ och sinne», säger han sålunda i ett brev till Cecilia 21 dec. 1891, och några år senare talar han om hur han allt klarare ser »enhets- och helhetsförhållandet i världsförloppet och människan — så där i Goethes väg, du vet» (19 april 1895). Man kommer osökt att tänka på några av replikerna till allmaktens representant i *Prometheus*:

Wähntest du etwa,
 Ich sollte das Leben hassen,
 In Wüsten fliehen,
 Weil nicht alle
 Blüenträume reiften?
 — Hier sitz' ich, forme Menschen
 Nach meinem Bilde,
 Ein Geschlecht, das mir gleich sei,
 Zu leiden, zu weinen,
 Zu geniessen und zu freuen sich
 Und dein nicht zu achten,
 Wie ich!

I Prometheusgestalten ser Fröding i själva verket ur bilden för sin och all mänsklig strävan. Prometheus är med i hans harmsna replik till rådet att hålla tyst med alla deklamationer över eget elände, dikten *Tiga och tala* 1893 med dess karakteristik av den väpnade harmen, sorgen som ej tiger utan träder fram på torgen, en »tolk för de tyste, som lida, tiga och lida blott». Samma gestalt är också med då han i sin uppsats om Strindbergs lyrik polemiserar mot Wirséns fromma varningar och förmaningar och försvarar skildringar av bitterhet och trots. Ty för dem vilkas lidande vore djupt och starkt och icke bara en gråtande sentimentalitet vore dessa senare helt annorlunda hugsvalande: »Det är just sympatien i lidandets och den kämpande lidelsens bitterhet som verkar tröstande och befriande på dem, som lida och strida. När därför ett maktfullt och äkta diktardord ger uttryck åt allt vad de känt, velat och lidit, draga de ett befrielsens andetag och strax är det bättre

med dem». Det är samma motsats mellan den fromma konventionalismens och den fruktbara inlevelsens makter som i Prometheus' fråga till den olympiskt upphöjde Zeus: »Hast du die Schmerzen gelindert / Je des Beladenen? / Hast du die Thränen gestillet / Je des Geängsteten?» Det är i Frödings diktideal denna tid samma tröstande och befriande sympati »i lidandets och den kämpande lidelsens bitterhet» som i Prometheus' livsdyrkan och självmedvetna trotsande. Den »Wolfgang Apollo» han beundrar är diktaren som aldrig vände sig bort från livet och som formade levande människor på gott och ont — det är han som kommer Fröding att bjuda farväl till den samtida dekadanspoesien och är med i själva den tillfrisknandets process han under dessa år genomgår.

Jag har här i ett sammanhang velat klarlägga den inre arten av de litterära inflytanden Fröding upptar och detta så mycket hellre som det ofta är svårt att skilja det nu nämnda Goetheinslaget från andra likartade. Den lidelsens poesi han fann i Goethes verk — »makten av ett energiskt jag, som älskar och hatar, trotsar, sörjer och hoppas» — förnam han också hos några andra diktare, Byron, Strindberg och Heidenstam. Byron tillhör väl mera ett äldre skede, men Strindberg och Heidenstam följa och fångsla honom lika mycket under hans mogna utvecklingsperiod. I ett brev till den senare skriver han själv aug. 1895:

Snoilsky han lät aldrig »sitt unga lejon ta ut språnget» till den absoluta friheten, utan det är Strindberg och du som låtit det springa — Strindberg ungefär genom följande påstående: »jag har rätt att vara hur ful jag vill och kan». Du med följande: »jag har rätt att vara så vacker jag vill och kan». Och för er bägge har det icke stannat vid ett blott påstående, utan ni ha bägge vågat och lyckats vara fria och jagiska väsen mitt i den myckna skoldisciplinen. Strindberg är visst numera ute i de allra yttersta konsekvenserna av sin sats — det är det stora att våga dyka ned till det understa helvetet för att se, hur det är, och visa, att det icke är värre än att det kan pejas. Din redaktion av satsen att vara sig själv — låta sitt väsens *skönhet* utveckla sig i absolut frihet och nakenhet — tilltalar mig mera och jag har egentligen aldrig sympatiserat med Strindberg, fastän jag alltid känner och erkänner hans konstnärliga styrka och hans stort tilltagna personlighet, som »löper linan ut» mer beslutsamt än någon annan jag vet.

Det är detta Frödingska personlighetsideal — individen som tar ut språnget till den absoluta friheten — som finns uttryckt i Alkibiades' för uppfattningen avgörande slutstrof:

»Mig lyster pröva, huru långt en Moira
förmår att motstå viljan av en man,
mig lyster skåda Orkus, lyster smaka,
hur mörkret är, till dess mig lyster stiga
på nytt till ljuset och min fader Zevs!»

Att Heidenstams redaktion av satsen att vara sig själv — låta sitt väsens skönhet utveckla sig i absolut frihet och nakenhet — spelat en stor roll för Fröding är ju oförtydligt. Han påpekar själv i det förut anförda brevet aug. 1895 att Heidenstam först »förhåpnade» honom genom sina oväntade nya lärosatser om lättjans och nakenhetens skönhet etc. Det hade mycket roat och tilltalat honom, men han trodde icke riktigt på det — nu däremot hade han blivit så gott som övertygad att bakom de muntra och djärva paradoxerna i *Vallfart och vandringsår* låge en fullt riktigt åskådning. Man kan säga att *Alkibiades* just är uttrycket för att Fröding blivit övertygad, ty *Alkibiades'* diktare talar väl närmast i eget namn men Heidenstams bild har onekligen föresvävat honom.

Givetvis kan Heidenstams och Frödings strävan i många punkter sammanfalla utan att det därför behöver bli fråga om påverkan. »Jag ville tvinga fram livsglädjen liksom Ni. Det är samma längtan efter det förgångna i mina bondgubbar från Värmland som i Era gestalter från Österlandet», skrev Fröding hösten 1894 till skaldebrodern. Satsen innehåller onekligen en riktig iakttagelse. Man kunde säga att det är samma stekande sol i *Vackert väder* som i *I det tysta landet*: det solsken i vars flöde gamle Hurra sticker ut sitt huvud och tycker det är skönt att leva är av samma slag som det som omflyter gamle Sofron. »För övrigt är jag glad åt det skaldiska godtycket och den geniala nycken — du har mycket av den slags också — de kasta alla yttre skrankor över ända, men de göra det i enlighet med oupptäckta lagar, som sträcka sig nedom det medvetna», skrev han vidare till samme adressat 21 juni 1895. Man återfinner samma paradoxala förkunnelse, *Vallfart och vandringsårens* program, i den med *Alkibiades* samtidiga *Vinghästen*: »Jag ville dikta dristigt fritt som nycken / hos någon sorglös ryktbar sagans lätting» eller »min vers vill ned till Gorgo och Medusa / att ur det hemska hämta upp det sköna». Att *Drömmar i Hades* är en parallell till Heidenstams drömsyner från skuggriket (*Hans Alienus, Jairi dotter* etc.) är ju tydligt, men även själva tonen i den av Fröding beundrade *Pilgrimens julsång* synes här och där

klunga igenom i hans dikt: »Skumma gestalter jag såg i det vida, / vilande rader av somnade slakten» eller »Dovt som när haven skvalpa och svalla / hörde jag sorl av de multnades röster».

I själva verket förstår man ej Frödings beundran för Heidenstam, om man icke klargör för sig att det lika mycket är personen som diktaren han uppskattar. »Heidenstam liksom Byron, Musset och Heine hör nu en gång till den grupp av författare, vilkas personligheter betraktas med minst lika stort intresse som deras diktning»; de vore »ungezogene Lieblinge der Gratien» av intresse både genom själsliv och levnadsöden, säger han själv redan 1892 i recensionen av *Hans Alienus*. I samma stil gå alla hans uttalanden. Redan hans sätt att under själssjukdomen hösten 1894 närma sig Heidenstam visar det förtroende och den beundran han ägnade denne: »Flere gånger har jag gått i min ensamhet och drömt om Er . . . Ni vet ju att jag håller av Er mer än alla andra svenska författare och (att) Ni givit mig mod att skriva». Av ett brev 21 juni 1895 framgår att han på ett rent rörande sätt intresserade sig även för Heidenstams publikframgång: den förunderliga brist på förståelse han tyckt sig märka hos landsmännen kunde endast bero på att diktaren vore för förnäm för dem. Intressant är också en något frispråkig artikel *Infall och utfall* 15 nov. 1897. Fröding talar där om det hat som Heidenstam möjligen uppväckt och som bottnade i missförstånd av vad som dolde sig bakom »den landsflyktige Dionysos' många utklädningar och vad de besynnerliga underverksförsöken att framkalla frihet och skönhet betyda, som gudasonen i medveten eller omedveten erinring om sitt ursprung icke kan underlåta att göra».

Man finner lätt att det är de egenskaper Fröding själv saknar som attraherat honom hos Heidenstam och att denne just på grund därav kommit att te sig som företrädaren för en mera framskriden mänsklighet. Han har själv utsagt det i sin studie över vännen. Som dennes mest utmärkande drag anges friheten från all gammaldags tvångsmoral och alla estetiska lärosatser som stängde vägen för fantasiens och tankens vågsamheter. Han saknade helt enkelt känslan av underdånighet inför kristendomen och likaså varje »skranten samvittighet» i fråga om det naket erotiska. Hans djärva skildringar vore i detta fall mera rena, mera oförfärat öppna än till och med Byrons, Ibsens och Strindbergs, att icke tala om Frödings egna som återgett »åtminstone det sjukligt könsliga halvt

mot bättre vetande, halvt för att göra ett experiment och slå ett slag för friheten» (S. S. IX, s. 292). Heidenstam däremot syntes i dessa sina skildringar liksom utanför all kamp om rätta sättet. »Han fruktar intet, ångrar intet, gör inga avsteg åt höger eller vänster, är icke frivol, icke blyg, ännu mindre pryd, icke fräck, har ingen skamkänsla, men begår icke heller någon råhet — det som ser ut som råhet är det icke, endast frihet från fördom». En särskild anbefallan får också (i recensionen av *Dikter* 1895) stycket *Tvillingbröderna* som handlade om själva livets grundproblem, njutningsfriheten och kraften att bära den och skänkte en lärdom nödvändig för hela mänskligheten, »ty vi ha gått och sörjt oss olyckliga och dåliga genom att icke känna den».

Att Heidenstam varit en av inspirationsfaktorerna i den kamp för en ny sexualsedlighet som vid mitten av 90-talet blir Frödings centrala strävan ligger ju i öppen dag. Det var ju även han som tillstyrkte tryckningen av *En morgondröm*. I sina idéer om en ny klädedräkt — reaktionen mot »svarta tunga kåpor», som Fröding säger i den otryckta *Tyngdens ande* — befinna de sig som bekant också på samma linje, och sommaren 1896 skrudade de sig gemensamt i romerska togor. Över huvud betonar Fröding det antikt naiva hos vännen, och en viss roll spelade därvid hans deltagande i bröllopet på Jungfrun juli 1896. De hade fullkomligt lyckats i att vara sig själva mitt uppe i hellenismen och romaraktigheten, och festen hade skänkt deltagaren »en glimt af frihet och helhet och skönhetstycke», skriver han i sitt otryckta tackbrev.

Från det här skisserade utgångsläget har man nu att tolka huvudfiguren i *Alkibiades*. Att den historiske hjälten med alla sina traditionella drag även erhållit ett inslag av vännen och diktarbrodern synes mig nämligen obestridligt. Jag erinrar om att det just är i Heidenstamsstudien Fröding inryckt sin karakteristik av Alkibiades med hans obundenhet och suveräna samvetsfrihet. Direkt på *Vallfart och vandringsårens* diktare pekar också Alkibiades' svar på allmänhetens kritik: »Du känner icke mig, som gör på lek, / vad grubblets gubbar under djuptänkt allvar / med väldig kraftansträngning ej förmått». Över huvud taget är Alkibiades i enlighet med Frödings uttalande om Heidenstam fattad som en av dessa »ungezogene Lieblinge der Gratien». Han hör till dem som »löpa linan ut», som vilja skåda mörkret såväl som ljuset, och han handlar därvid i kraft av lagen i sin egen själ: »Den lagen gav mig rätt

att leka fritt / med eld och gudar och vad andra frukta». Det ger en skynt av Frödings Grafilosofi och erinrar om att Heidenstam redan i *Isissystrarnas bröllop* i *Vallfart och vandringsår* varit inne på en liknande tankegång.

Att Frödings personlighets- och hjälteideal även mottagit impulser från hans bekantskap med Nietzsche har jag ansett överflödigt att här beröra. Huvudsaken har nämligen varit att betona det inflytande Heidenstam utövat på Alkibiadestypens utformning och därmed även indirekt på hans hjälteideal. Jag erinrar i detta sammanhang om att Alkibiades redan något tidigare framförts i Frödings produktion, nämligen i dikten *Aningar* i *Stänk och stikar* där han är med i bilden av människolivets kommande befriare och försonare: »Ler han? Ett friare löje / log icke gratiernas älskling / över de vises Atén, / aldrig en gudarnes gunstling / ystrare krossade gudars / hermer mot tempelsten». *Aningar* var i själva verket en ofullbordad dikt. Som Fröding i sina självbiografiska anteckningar meddelar utgjorde den endast ett fragment av en tillämnad cykel. I ett otryckt manuskript heter det härom att dikten skulle framställa en hjältepersonlighet, »hvilken skulle i sig förena alla mänskliga och öfvermänskliga heroiska personligheters egenart, en personlighet liknande Buddha och Kristus, Alexander och Cæsar, Byron och Goethe etc.» Till de skalder som vid denna nya övermänniskas dop skulle ha stått fadder hörde tydligen även Heidenstam.